

De Vlaamse minister van Begroting, Financiën en Energie

CONCEPTNOTA AAN DE VLAAMSE REGERING

Betreft: Vlaamse Energievisie

1. Inleiding en Context

1.1. Inleiding

Vlaanderen moet de komende jaren grote stappen vooruit zetten om het energiesysteem koolstofarm en duurzamer te maken. Dat is nodig om de Vlaamse klimaat- en energiedoelstellingen voor 2020 en daarna te realiseren. Het afsluiten van het klimaatakkoord in Parijs en de uitwerking van een governance model voor het EU-beleidskader 2030 voor energie en klimaat, geven duidelijke richtlijnen aan voor een toekomstige energietransitie. De energie-efficiëntie moet fors verbeteren, het aandeel hernieuwbare energiebronnen in de energievoorziening moet sterk verhogen en de energievoorziening moet te allen tijde gegarandeerd zijn. De energiefactuur moet betaalbaar blijven voor gezinnen. De competitiviteit van onze bedrijven mag niet in het gedrang gebracht worden door de kosten verbonden aan de noodzakelijke investeringen voor de energietransitie. Daarnaast kan de energietransitie ook opportuniteiten bieden voor onze bedrijven.

Het energiemodel van vandaag is niet klaar om de uitdagingen van de toekomst op te vangen. We staan daarom op een keerpunt in de manier waarop we onze energiebevoorrading organiseren. Een centraal vraaggestuurd model zal meer en meer plaats maken voor een decentraal aanbodgestuurd model. In de toekomst zullen burgers en bedrijven steeds meer instaan voor hun eigen energievoorziening. Elektriciteit zal meer en meer verbruikt moeten worden wanneer hernieuwbare bronnen beschikbaar zijn. Voor die momenten dat weinig hernieuwbare energiebronnen elektriciteit kunnen leveren, moeten flexibele toepassingen en opslag verder ontwikkeld worden en ontsloten worden.

De uitdagingen zijn groot in de energietransitie en adequate oplossingen dringen zich op. Om de energietransitie voor te bereiden en het pad naar een nieuw energiemodel in 2030 en daarna uit te tekenen, werkte de Vlaamse Regering in samenspraak met burgers, bedrijven en het middenveld een langetermijnvisie uit die moet dienen als basis voor toekomstig beleid.

De energievisie steunt op 10 uitgangspunten die ook ondertekend werden door alle stakeholders in een engagementsverklaring (zie infra):

1. Vlaanderen blijft volop inzetten op energie-efficiëntie. Zowel de huishoudens, KMO's, grote industrie als de overheid doen een inspanning, de niet-verbruikte kWh is nog steeds de goedkoopste en de groenste.
2. Vlaanderen zet volop in op hernieuwbare energie. Energiebronnen zoals zon, wind en warmte (zoals geothermie, biomassa en biogas) blijven hun rol spelen voor en na 2020.
3. Nieuwe technologieën voor hernieuwbare productie worden onderzocht en gestimuleerd.
4. Vlaanderen zal een slim net en digitale meters uitrollen.
5. Er wordt onderzocht welke rol centrale en decentrale opslag in de toekomst kan of moet spelen.
6. Een mogelijke ondersteuning voor het energiebeleid zal tijdelijk en kosten-efficiënt zijn.
7. Het Vlaamse energiebeleid is erop gericht energiearmoede te vermijden.
8. De energietransitie moet ervoor zorgen dat onze bedrijven competitief blijven.
9. Het energiebeleid in Vlaanderen zorgt voor een stabiel kader waarin bestaande en nieuwe technologieën zich optimaal kunnen ontwikkelen.
10. De energietransitie moet het product zijn van een intensieve samenwerking tussen de bevolking, ondernemingen en de overheid.

Deze uitgangspunten zijn niet limitatief, zo werd ook aandacht besteed aan de bevoorradingszekerheid, de opkomst van de groene economie en innovatie.

De bedoeling van deze visie is niet om enkel op korte termijn enkele acties te formuleren, maar eerder om richtinggevend te zijn in de energietransitie. Het is een dynamisch document, waarbij regelmatig geëvalueerd wordt en nieuwe acties geformuleerd worden.

1.2.Context

Het regeerakkoord stelt de opmaak van een lange termijnvisie in het vooruitzicht: "We zullen de transitie naar een nieuw energiesysteem grondig voorbereiden. Dit vereist een langetermijnvisie voor ons energiesysteem, waarbij economische, sociale en ecologische belangen optimaal met elkaar sporen. Dit kan uitmonden in een Energiepact tussen de verschillende overheden en tal van stakeholders. Voor het Vlaamse Gewest zullen de resultaten van deze oefening van groot belang zijn voor de beleidsdoelstellingen inzake energie-efficiëntie, de hernieuwbare energieproductie, de versterking van de interconnecties, innovatieve oplossingen voor energieopslag, de energienorm, ... Een breed gedragen lange termijnvisie zal de noodzakelijke politieke en maatschappelijke stabiliteit garanderen voor essentiële investeringen in energie-efficiëntie, energieproductie, transformatie, opslag en transport, ... die een economische groei en bijkomende binnenlandse tewerkstelling opleveren indien we tegelijk de energiefactuur van de industrie bewaken."

Het Vlaams Parlement heeft in een resolutie van 10 juni 2015 aan de Vlaamse Regering gevraagd snel "een traject uit te tekenen voor de voorbereiding van de Vlaamse energievisie".

De Vlaamse Regering keurde daarom op 19 februari 2016 de conceptnota "Traject naar een energievisie en energiepact" goed, die de krijtlijnen vastlegde van het proces naar

een Vlaamse energievisie. Er werd gekozen om inhoudelijk te werken rond vijf thema's: energie-efficiëntie, hernieuwbare energie, flexibiliteit, financiering en governance. Experts uit het middenveld en onderzoekscentra zetelden in inhoudelijke werkgroepen en de burger werd betrokken via een panel.

Op 16 juni 2016 ondertekenden meer dan 40 organisaties – waaronder werknemer- en werkgeversorganisaties, sectororganisaties, universiteiten, onderzoekscentra – tijdens het startevenement van de 'stroomversnelling' een engagementsverklaring. Hierbij engageerden ze zich tot medewerking aan, inhoudelijke capaciteit voor en uitvoering van een Vlaamse energievisie.

Op 15 oktober 2016 werden in het Vlaams Parlement 70 burgers samengebracht om in gesprek te gaan met elkaar over de uitdagingen van de energietransitie. Er werden 24 doorbraken geformuleerd over acht verschillende thema's. Deze doorbraken werden bezorgd aan de Vlaamse minister bevoegd voor het energiebeleid.

De inhoudelijke werkgroepen formuleerden elk afzonderlijk conclusies over het opgelegde thema, die samen met de doorbraken van de burgers als basis dienden voor de Vlaamse energievisie. Deze worden ter kennisgeving toegevoegd als bijlage aan deze conceptnota.

De Vlaamse energievisie zal als basis gebruikt worden bij de standpuntbepaling van het Vlaamse Gewest in het interfederale energiepact. De acties die onder andere uit deze energievisie voortvloeien zullen deel uitmaken van Vlaamse input voor het nationale energie- en klimaatplan dat voor het einde van 2018 moeten ingediend worden bij de Europese Commissie.

2. Samenvatting

De energietransitie is een noodzaak. Om de klimaatverandering een halt toe te roepen, wil Vlaanderen (net als Europa) de uitstoot van broeikasgassen tegen 2050 terugdringen met 80 tot 95%. Meer energie-efficiëntie, een hoger aandeel hernieuwbare energie en CO₂-neutrale oplossingen vormen daartoe de sleutel. De nood aan duurzame energieopwekking brengt echter ook een aantal uitdagingen met zich mee: de toenemende elektrificatie, de verhoging van de energie-efficiëntie, de omschakeling naar hernieuwbare energie en andere lage CO₂-alternatieven vragen extra investeringen. Technologieën als zon en wind hebben bovendien een intermitterend karakter: de energieproductie wordt minder voorspelbaar. De ontwikkeling van flexibele toepassingen en opslag zijn daarom noodzakelijk. Een doordachte aanpak op Vlaams niveau in een Europees kader dringt zich dus op.

Op vlak van energie-efficiëntie en emissiereductie vraagt Vlaanderen van elke sector bijkomende inspanningen afgestemd op het potentieel. In het transport, de landbouw, de industrie en de gebouwen kan de uitstoot nog fors omlaag en zijn bijkomende energie-efficiëntiemaatregelen noodzakelijk. In het verleden zijn al heel wat stappen gezet om de doelstelling 2020 te behalen, maar na 2020 zijn bijkomende inspanningen noodzakelijk. Wat transport betreft, willen we dat het aantal verreden kilometers beter beheerst wordt. Naast een betere ruimtelijke organisatie en het bundelen van functies waardoor ook de mobiliteit op een betere manier kan worden georganiseerd en meerdere alternatieven beschikbaar komen voor zowel personenvervoer als logistiek vervoer. Tegelijk zet Vlaanderen in op een sterker fietsbeleid, betrouwbaar en duurzaam openbaar vervoer en investeringen in alternatieven voor vrachtvervoer over de weg. Zero-emissie voertuigen op batterijen en brandstofcellen zullen op relatief korte termijn de standaard worden. Tegen 2030 halveren we de verkoop van personenwagens met een verbrandingsmotor. Na 2030 zullen we het resterende aandeel van de verkoop van CO₂-uitstotende wagens geleidelijk afbouwen, conform de doelstellingen die door Europa zullen worden bepaald. Tot die tijd vormen (plug-in) hybride wagens en voertuigen op CNG een goede overgangstechnologieën. Ook de industrie moet blijvend werk maken van meer energie-efficiëntie. Daarom worden de energiebeleidsovereenkomsten verdergezet. Ook kleinere ondernemingen hebben nog een groot besparingspotentieel. Dankzij een vernieuwd actieplan en mini-energiebeleidsovereenkomsten engageren ook kleinere sectoren zich om dit potentieel daadwerkelijk te realiseren. De energieprestatie van nieuwbouw tenslotte is vandaag reeds ambitieus, maar zal in de toekomst nog strenger worden rekening houdend met het kosten-optimum. De uitdaging op het vlak van gebouwen ligt voornamelijk in het energetisch performanter maken van het bestaande gebouwenpark. We maken maximaal gebruik van natuurlijke momenten om energetische renovaties te stimuleren. Wanneer renovatie niet afdoende is om de energiestreefdoelen te bereiken, moeten sloop en hernieuwbouw overwogen worden.

Gelet op onder andere het voornemen van de federale regering om de kernuitstap te realiseren tegen 2025, moet het aandeel hernieuwbare energie ook na 2020 verder omhoog. Vlaanderen zal daarom tegen eind dit jaar een ambitieuze maar haalbare doelstelling vastleggen voor 2030. Er wordt voornamelijk ingezet op technologieën die vandaag al rendabel zijn met beperkte of zonder ondersteuning. Zon, wind op land en kleinschalige lokale biomassa zijn op korte termijn het meest geschikt om de doelstellingen te behalen. Daarnaast zal duurzame warmte stapsgewijs meer aan bod komen. Het is beter hoogwaardige warmte eerst in productieprocessen te gebruiken en de restwarmte

van die productieprocessen te gebruiken voor verwarming. Verder wordt ingezet op innovatieve technologieën zoals (diepe) geothermie, die de opwekking van meer duurzame en lokale energie kunnen versnellen. De Vlaamse overheid en de lokale besturen gaan zeer nauw samenwerken, zodat op elk niveau de duurzame energietransitie verdedigd wordt. Burgers zullen kunnen participeren aan energieprojecten om zo het draagvlak voor de energietransitie te vergroten.

Flexibiliteit is onder andere noodzakelijk om energie voorradig te hebben op die momenten dat er te weinig productie is uit hernieuwbare bronnen. Bevoorradingszekerheid en het vermijden van lokale congestie zijn prioriteiten voor het energiesysteem van morgen. We vragen daarom aan de federale regering om bijkomend in te zetten op interconnectie met de buurlanden, zodat aanbodschokken Europees kunnen opgevangen worden. Zelf ontwikkelt Vlaanderen een kader waarin flexibiliteit via de markt geregeld wordt. Marktproducten moeten technologieneutraal zijn. De toegang tot deze producten is volledig vrij en niet verplicht. Door het installeren van een digitale meter bij elke verbruiker krijgen technologieën zoals batterijen kansen op de markt. De digitale meter zal ook een poort zijn naar meer slimme toepassingen in een slim elektriciteitsnet. Dat is noodzakelijk voor meer netstabiliteit door vraag -en aanbodpieken af te vlakken. Bovendien ontzorgen de slimme toepassingen de consument automatisch.

De energietransitie is een grote en belangrijke maatschappelijke opdracht die omvangrijke investeringen met zich meebrengt. Het beleid zal de totaalkost van de energietransitie betaalbaar houden. Dit betekent ondermeer de afbouw van de ondersteuning zodra een technologie matuur wordt of niet de potentie toont om matuur te worden. Verder zal ook bijkomend geïnvesteerd worden in onderzoek en ontwikkeling zodat de beoogde systeemveranderingen effectief en kosten-efficiënt gerealiseerd kunnen worden. De ondersteuning van nieuwe technologieën of noden in de energietransitie zullen een driestapsproces doorlopen. Eerst worden early adopters gestimuleerd via maatregelen zoals premies en directe ondersteuning. Tijdens een tweede fase wordt een breder publiek aangesproken en spreekt de overheid haar beleidsvoorkeur meer uit: via (fiscale) boni en mali stuurt de overheid de energietransitie aan. Tot slot worden in een laatste fase normen opgelegd om ook na de eerste kritische massa resultaten te realiseren. Ook de verrekening van de kosten voor de energietransitie zal herbekeken worden. Het doel moet zijn om de kosten aan te rekenen over meerdere energiedragers en andere basissen dan enkel elektriciteit of energie. In samenspraak met de andere gewesten en de federale overheid moet onderzocht worden op welke manier CO₂-intensiteit als basis voor die aanrekening kan gebruikt worden. Nieuw beleid wordt echter in de eerste plaats gefinancierd via de begroting.

Via een samenwerkingsverband met de andere gewestelijke en federale energieregulators wordt een monitoringssysteem opgezet dat voor de diverse types industriële bedrijven de totale energiekosten opvolgt. Waar nodig nemen we maatregelen om de concurrentiepositie van onze bedrijven te vrijwaren. We zorgen ervoor dat de energiefactuur voor de burger betaalbaar blijft. Energiearmoede wordt in de toekomst aangepakt bij de bron. We moeten daarom de totale energiekost trachten te verlagen, de energieprestatie van woningen te verbeteren en oplossingen zoeken voor personen met een structureel laag inkomen.

Het is echter onjuist te stellen dat de energietransitie enkel kosten met zich meebrengt. Door te investeren in rationeel energieverbruik, hernieuwbare energieproductie en slimme netten, krijgen bedrijven de opportuniteit om nieuwe markten te ontwikkelen. Het is

daarom van uitermate belang dat de energietransitie marktgedreven is. Er wordt een kerntakenoefening gemaakt bij de distributienetbeheerders. We moeten nagaan welke gereguleerde taken via een natuurlijk monopolie moeten worden uitgevoerd, welke diensten kunnen aangeboden worden aan de aandeelhouders van de netbeheerder en tot slot welke taken exclusief aan de privésector worden overgelaten.

Om deze energievisie uit te voeren, onderzoekt de Vlaamse Regering een governance structuur waarbij een brede groep aan stakeholders betrokken wordt. De stem van de burger is ook van belang in de energietransitie.

3. Energie-efficiëntie

3.1. Context

Vlaanderen moet de omslag naar een nieuw energiesysteem voorbereiden om het hoofd te bieden aan de toekomstige klimaat- en energieuitdagingen. De Vlaamse Regering steunt de Europese langetermijndoelstelling van een daling van minimaal 80% tot 95% van de broeikasgasemissies tegen 2050 (t.o.v. 1990) met tussentijdse doelstellingen tegen 2020 en 2030. Vlaanderen onderschrijft ook het Klimaatakkoord van Parijs waarbij alle deelnemende partijen zich engageren om hun broeikasgasemissies zo snel mogelijk te reduceren teneinde klimaatneutraliteit te bereiken in de tweede helft van deze eeuw. De geïndustrialiseerde landen moeten het voortouw nemen bij deze transitie en moeten dit doen op een duurzame en economisch doeltreffende wijze.

Dit is een hele inspanning voor Vlaanderen, met zijn energie-intensieve industrie, de bestaande gebouweninfrastructuur en ruimtelijke ordening (o.a. hoge bevolkingsdichtheid, logistieke draaischijf...). De transitie naar een koolstofarm, betrouwbaar en betaalbaar energiesysteem kan maar slagen als er gericht en kostenbewust geïnvesteerd wordt in o.a. energie- en gebouweninfrastructuur en er slimme oplossingen worden gevonden voor de diverse uitdagingen. Deze belangrijke energietransitie vereist een lange termijn aanpak die kan rekenen op een breed maatschappelijk draagvlak.

3.2. Energie-efficiëntie als speerpunt

Doorgedreven energie-efficiëntie is nodig om de broeikasgasemissies op een kostenefficiënte manier te verminderen. Het verbetert onze energievoorzieningszekerheid voor zover het primaire energiegebruik en de energie-invoer dalen. Het vergemakkelijkt ook de omschakeling naar een koolstofarm energiesysteem waarbij het aandeel hernieuwbare energie zo snel mogelijk en zo veel als haalbaar wordt verhoogd. Energie-efficiëntie heeft het potentieel een doeltreffende manier te zijn om de energiekosten te beperken van de huishoudens en de bedrijven. De te leveren inspanningen inzake energie-efficiëntie moeten evenwichtig worden verdeeld over de verschillende sectoren (mobiliteit, landbouw, industrie en gebouwen) en er moet hierbij rekening worden gehouden met de reeds geleverde inspanningen en het kosten-efficiënt energiebesparingspotentieel. De verschuiving naar een energie-efficiënte economie versnelt de verspreiding van innovatieve producten en diensten, kan exportmogelijkheden creëren en zorgt voor lokale omzet en aangepaste banen die daarmee verband houden.

De industrie is op dit moment de sector met het grootste aandeel in het primair (energetisch + niet-energetisch) energiegebruik (45%). De transformatiesector (elektriciteitscentrales en raffinaderijen) gebruikt in Vlaanderen 18% van de energie. De huishoudens en de transportsector hebben elk een aandeel van 14%. De tertiaire sector is verantwoordelijk voor 7% van het energiegebruik. De landbouw is met 2 % de kleinste sector wat energieconsumptie betreft.

Om te komen tot een koolstofarme samenleving, moet onder meer de energie-efficiëntie verder opgedreven worden en in steeds toenemende mate gebruik worden gemaakt van duurzame energiebronnen. Door optimalisatie van het Europese emissiehandelssysteem (EU-ETS), het verder voeren van een gericht Vlaams industrieel energie-efficiëntiebeleid en het stimuleren van innovatie en een circulaire economie, kunnen de energie-intensieve

bedrijven de nodige impulsen krijgen om verder te investeren in koolstofefficiënte productieprocessen, kosten-efficiënte maximalisatie van de energie-efficiëntie en milieuvriendelijke energieproductie. Dit kan de competitiviteit versterken indien bij het uittekenen van het beleidsinstrumentarium rekening gehouden wordt met de internationale context.

De CO₂-uitstoot van onze gebouwen is verantwoordelijk voor ongeveer 30% van de Vlaamse niet-ETS uitstoot. De residentiële sector is verantwoordelijk voor ongeveer 75% van de CO₂-uitstoot van de gebouwen. De CO₂-uitstoot kan via het substantieel verhogen van onze renovatiegraad en het stimuleren van grondige renovaties sterk worden teruggedrongen. We streven naar een vermindering van de CO₂-uitstoot met minimaal 75% tegen 2050. Er wordt een concrete langetermijnstrategie voor het verbeteren van de energieprestatie van het Vlaamse gebouwenbestand worden uitgewerkt. We renoveren ons bestaand gebouwenpark met hoge ambities op het vlak van energieprestaties, goed gepland en met deskundig advies, zodat de verscheidene renovatiestappen in de meest logische volgorde worden uitgevoerd, en ook latere renovatiestappen haalbaar blijven. Op korte termijn zal de aanpak focussen op energetisch zeer slechte gebouwen die op een technisch en economisch verantwoorde wijze kunnen worden verbeterd. Er wordt hierbij maximaal gebruik gemaakt van de natuurlijke momenten om energetische renovaties te stimuleren. Vooral nieuwe eigenaars van een bestaand gebouw moeten sterk aangezet worden om de energieprestatie van het gebouw aan te passen aan de langetermijndoelstelling 2050 zodat lock-in effecten worden vermeden. We zetten in de gebouwen ook sterk in op het uitfaseren van inefficiënte technische installaties en op het gebruikersgedrag.

Daarnaast moet in andere sectoren ook gewerkt worden met een aanpak gericht op specifieke doelgroepen die op dit moment nog niet of slechts beperkt aangesproken worden. In heel wat sectoren is nog een aanzienlijk energiebesparingspotentieel aanwezig. Door een gebrek aan kennis over de mogelijkheden die er zijn om het energiegebruik te verminderen, meetdata, ontzorgingsinitiatieven, financiële incentives, boni en mali of normen blijft concrete actie echter uit. Deze doelgroepen moeten worden gestimuleerd om hun energiegebruik zoveel als mogelijk te verminderen. In de eerste plaats wordt hierbij vooral gedacht aan KMO's en jongeren. Andere zeer belangrijke maar moeilijk te bereiken doelgroepen zijn (ver)huurders en mensen in energiearmoede. Scholen, zorginstellingen, de sociale huisvesting, cultuurcentra, jeugdcentra, overheidsbedrijven,... kunnen een voorbeeldrol vervullen.

KMO's zijn tot op heden vooral benaderd via een sensibiliserings- en stimuleringsbeleid. Deze aanpak heeft nog niet het verhoopte resultaat opgeleverd, voornamelijk omdat de energiekost maar een relatief beperkt aandeel in de bedrijfskosten van een KMO inneemt en voor de bedrijfsleiding geen prioriteit vormt. De return on investment in energie-efficiëntie ligt voor een KMO meestal een stuk lager dan een investering in de kernactiviteit van het bedrijf. Een geüpdatet actieplan voor een energie-efficiënter energiegebruik van de KMO's kan echter ook een aanzienlijke bijdrage leveren aan de realisatie van de energietransitie.

Bij alle bedrijven die niet gevat zijn door de energiebeleidsovereenkomsten is er (meer) aandacht nodig voor de energiebesparing die ze indirect in hun keten kunnen realiseren, met name bij de productie van grond- en hulpstoffen die ze gebruiken, bij het vervoer van hun eindproducten en hun personeel en in de gebruiksfase van hun producten.

We moeten jongeren meer bewustmaken waarom de energietransitie zo belangrijk is. Zij vormen ook een belangrijke doelgroep om een succesvolle omslag naar een nieuw energiesysteem, gebaseerd op energie-efficiëntie en hernieuwbare energiebronnen, te kunnen maken. Door hen op bevattelijke wijze bewust te maken van rationeel energiegebruik, kan een grote (toekomstige) groep gebruikers nu al gesensibiliseerd worden. Jongeren moeten via een transversaal project intensief worden benaderd om hen bewust te maken van hun (centrale) rol in de energietransitie. Het is belangrijk dat de deelprojecten op maat gemaakt zijn zodat iedere jongere aangesproken wordt.

3.3. Energie efficiëntie als vereiste voor meer duurzame energieproductie

Een belangrijk aandachtspunt is een correcte sensibilisering van alle doelgroepen. Energie-efficiëntie biedt nog steeds heel wat potentieel. Zo kan er bijvoorbeeld meer aandacht zijn voor het zichtbaar maken van goede voorbeelden op portaalwebsites.

Data zijn de sleutel tot energie-efficiëntie. Het inzichtelijk maken van energieverbruiken voor particulieren en bedrijven is essentieel om een structureel energie-efficiëntie beleid uit te werken. Zo kunnen energiebenchmarks toelaten om de performantie voor de verschillende doelgroepen onderling te vergelijken. In het bijzonder moet de doelgroep in energiearmoede extra aandacht krijgen.

De overheid moet het voorbeeld geven. Nieuwe overheidsgebouwen zullen moeten voldoen aan de BEN norm, voor bestaande gebouwen moet een renovatietraject opgezet worden om jaarlijks minstens de Vlaamse overheidsgebouwen voor minstens 3% van de bruikbare vloeroppervlakte diepgaand te renoveren. Andere overheden, waaronder de lokale overheden zullen aangemoedigd worden om het energieverbruik van hun overheidsgebouwen jaarlijks met minstens 2% te verminderen. Er zal hierbij ingezet worden op ontzorgingsinitiatieven en realisatie van aangegane engagementen uit het Burgemeestersconvenant om de voorbeeldfunctie van de lokale overheid waar te blijven maken. Andere niet-residentiële gebouwen (zorg, welzijn, onderwijsgebouwen, ...) zullen worden gevraagd om zich ook in te schrijven in een daling van hun energieverbruik en zich engageren wat betreft de mogelijkheden en opportuniteiten van energie-efficiënte investeringen.

Er wordt samengewerkt met de federale overheid om de bestaande instrumenten optimaal in te zetten. Zo zijn er verschillende raakvlakken met de federale fiscaliteit (investeringsaftrekken, BTW-tarieven, productnormering, ...) waar energie-efficiëntie een meer prominente rol kan spelen.

3.3.1. Industrie

Energie intensieve bedrijven beslaan het grootste aandeel van het industrieel energieverbruik. De industrie moet daarom blijvend werk maken van meer energie-efficiëntie. Daarom moet er nagedacht worden over een verderzetting van de energiebeleidsovereenkomsten. Voor de energie-intensieve industrie moet er een transparante, uitdagende maar haalbare verbintenis zijn waarvan de resultaten gekwantificeerd kunnen worden. Zij hebben als finaliteit energie-efficiëntie met behoud van competitiviteit. Aanvullend kan er ook nagedacht worden over sectorale low carbon roadmaps die een pad richting koolstofarm produceren kunnen ontwikkelen en/of publiceren.

Ook voor niet energie-intensieve bedrijven biedt energie-efficiëntie opportuniteiten. Er is nood aan aanvullende instrumenten die het potentieel van energie-efficiëntie maatregelen veel beter in kaart brengen voor bedrijven. Er moet hierbij vooral aandacht zijn voor ontzorging, coaching en de financiering van de investeringen. De investering in energiebesparing voor KMO's moet interessanter gemaakt worden. Er moet gezocht worden naar een optimale mix van fiscaliteit, hervormen van de bestaande premies en derdepartijfinanciering. Ook lerende netwerken kunnen hierbij helpen.

Voor kleinere ondernemingen is een belangrijk aandeel van het energieverbruik te wijten aan de gebouwen. De niet-residentiële gebouwen (kantoren, horeca, handel, ...) moeten zicht krijgen op een langetermijndoelstelling qua energieprestatie. Er moet ingezet worden op de transactiemomenten waarbij een grondige renovatie van het gebouw zich opdringt. Om de vraag naar energiediensten door private actoren te stimuleren moeten de werkelijke energieverbruiken van tertiaire gebouwen binnen elke sector of deelsector vergeleken kunnen worden. Voor de niet-residentiële gebouwen kunnen renovatieadvies en een gebouwenpas zicht geven op een langetermijnplanning om het gebouw finaal te laten voldoen aan de doelstellingen qua energie-efficiëntie. Voor vrij recente kleinere niet-woongebouwen (bouwjaar vanaf 2000) moet de gebouwenpas een kortetermijnplanning voor optimalisaties aan technische installaties bevatten. Heel wat technische installaties blijken immers momenteel niet goed afgesteld.

3.3.2 Woongebouwen en huishoudens

Een belangrijk potentieel zit in de renovatie van de Vlaamse woningen en appartementen. Het Renovatiepact moet blijvend inzetten op het vormen van een coherent actieplan dat, in een korte-, halflange- en langetermijnperspectief, leidt tot een sterke verhoging van de renovatiegraad van ons Vlaams woningpatrimonium en de energieprestatie ervan optimaliseert.

De overheid kan deze transformatie faciliteren en ondersteunen maar alle belanghebbenden zullen hier mee hun schouders moeten onder zetten. Het Renovatiepact moet leiden tot het opzetten van een samenwerkingsverband met alle partnerorganisaties waarin middelen, informatie, activiteiten en competenties worden gedeeld ten behoeve van de realisatie van de gemeenschappelijke langetermijndoelstelling.

Het beschikken over een coherent en concreet actieplan moet het ook mogelijk maken maximaal gebruik te maken van alle publieke en private financieringsmiddelen die ter beschikking komen voor de ondersteuning van de energetische renovatie van ons woningenbestand. Er moet hierbij aandacht zijn voor het uitwerken van voldoende stimulerende en sensibiliserende instrumenten zoals de woningpas, het renovatieadvies en het opwaarderen van het EPC. Financiering is ook voor de huishoudens een belangrijk aandachtspunt. De bestaande overeenkomsten met de banken moeten herzien worden in het licht van ingrijpende energetische renovaties. Banken kunnen in hun kredietverleningspolitiek meer rekening houden met terugbetalingscapaciteit op basis van werkelijke energiewinsten. Er moet maximaal ingezet worden op diepgaande renovaties op natuurlijke momenten van het overdragen van gebouwen. De Vlaamse woonfiscaliteit (zoals de woonbonus, renovatie-abattement, onroerende voorheffing, erf- en schenkrecht...) zal in de toekomst steeds nadrukkelijker inzetten op energetische renovaties.

Het beleid inzake energieprestatie zal meer en meer verstrengd worden, voornamelijk voor bestaande gebouwen. Zo biedt de Vlaamse wooncode al een aantal eisen op het vlak van minimale energieprestatie. Er zal blijvend gefocust worden op totaalrenovatie en ingrijpende energetische renovaties om te voldoen aan de langetermijndoelstellingen voor gebouwen.

Het energiepeil van de EPB regelgeving moet nauwer aansluiten bij het werkelijke verbruik van de nieuwe woningen en moet ook meer in lijn gebracht worden met het EPC en het nieuwe renovatieadvies. In de EPB-regelgeving zal ook een snellere procedure uitgewerkt voor het inrekenen van nieuwe technologieën met aanzienlijk marktpotentieel.

Wanneer renovatie onvoldoende potentieel biedt, kan ook sloop en hernieuwbouw van woningen zonder erfgoedwaarde meer gestimuleerd worden. Er zal hierbij ook rekening gehouden worden met een duurzaam ruimtegebruik.

Op termijn dringt een versnelde vervanging van verwarmingsinstallaties die een te bepalen minimaal rendement niet behalen zich op. Hiervoor zijn verstrengde controles op het rendement van oude centrale verwarmingsinstallaties op stookolie en aardgas noodzakelijk.

4. Hernieuwbare Energie

4.1. Ambitie voor Vlaamse hernieuwbare energie

Hernieuwbare energie is een van de centrale componenten in de verduurzaming van de Vlaamse samenleving. Na 2020 legt de Europese Commissie geen bindende doelstellingen voor hernieuwbare energie vast voor de lidstaten, maar vraagt hen zelf nationale streefcijfers vast te leggen. Vlaanderen moet met haar energiebeleid een ambitieuze en haalbare bijdrage leveren aan het Europese beleid voor 2030 en 2050. Dit zal zich onder meer concreet vertalen in het klimaat- en energieplan over de periode 2021-2030 dat België zal voorleggen aan de Europese Commissie. Voor de Vlaamse bijdrage aan de Europese doelstelling en de ontwikkeling van hernieuwbare energie in Vlaanderen is een concrete Vlaamse hernieuwbare energiedoelstelling voor 2030 belangrijk. Die beïnvloedt immers het beleidskader voor de investeringen in hernieuwbare energie in Vlaanderen. De doelstelling, het pad en het toekomstig beleidskader moeten gebaseerd zijn op een inschatting in diverse scenario's van het socio-economisch realiseerbaar potentieel, dat op zijn beurt de maatschappelijke draagkracht en de invloed van faciliterende beleidsinstrumenten incalculeert. Ze moeten ook in lijn liggen met het op lange termijn en in Europees verband bereiken van een duurzaam energiesysteem.

Beleidsmaatregelen moeten flexibiliteit toelaten, en op korte termijn geëvalueerd en waar nodig bijgestuurd worden om te verzekeren dat de doelstellingen op de meest effectieve, duurzame en efficiënte manier gehaald kunnen worden. Hierbij is rechtszekerheid en duidelijkheid over beslissingsmomenten nodig.

De Vlaamse Regering vraagt aan de ondertekenaars van de engagementsverklaring voor de Stroomversnelling om zich beschikbaar te houden om in 2017 verder mee te werken aan een gedragen interfederaal energiepact. Dit is bijzonder urgent, in het bijzonder in het licht van de klimaat- en energieplannen die België moet opstellen voor de bijdrage aan de Europese 2030 energie- en klimaatdoelstellingen. Deze plannen moeten een volwaardig coherent geïntegreerd geheel vormen tussen de gewesten en de federale overheid. Ze dienen ingebed te zijn in een Europees kader met bijzondere aandacht voor interactie met het energie- en klimaatbeleid van andere lidstaten in onze regio.

4.2. Warmte als prioriteit

Over heel Europa is warmte en koeling goed voor 50% van het eindgebruik van energie. Hiermee heeft deze sector een erg grote impact op de duurzaamheid van het gehele energiesysteem.

Wat betreft gebouwenverwarming wordt meer ingezet op lage temperatuur verwarmingstechnologie om toe te laten dat duurzame en energie-efficiënte oplossingen kunnen doorbreken. Naargelang de lokale mogelijkheden kan een geïntegreerde combinatie van warmtenetten en individuele verwarmingstechnologie een verhoging van hernieuwbare warmte en verlaagde CO₂-uitstoot realiseren. In tweede instantie kan verdergaande innovatie op de centrale verwarmingsbron (aansturing en technologie van opwekking en lokale distributie) kansen bieden voor meer duurzame energie.

Analoog is ook de koudevraag een belangrijk en groeiend aandachtspunt. Er wordt ingezet op het verminderen van koelvraag en pas dan overtollige warmte af te voeren door een actief koelproces. Verduurzaming is hier mogelijk door directe uitwisseling met koude uit

de omgeving. Actief koelen kan ook via een absorptie- of adsorptiekoelmachine op basis van duurzame warmte, zoals thermische vacuümbuiscollectoren of warmte uit een warmtenet. Koudenetten zijn ook een optie waarbij echter nog verbeteringen nodig zijn om de rendabiliteit te verhogen. Ze werken op dezelfde wijze als warmtenetten, alleen verdelen ze koude in plaats van warmte. Koudenetten zijn vooral geschikt voor gebieden met een zeer grote koudevraag, bijvoorbeeld kantoorzones.

Voor industriële warmtetoepassingen moet onderzoek en ontwikkeling leiden tot koolstofarme oplossingen. Uiteraard dient energie-efficiëntie een belangrijke drijfveer te blijven bij nieuwe investeringen. Daarnaast kan er nog verder werk gemaakt worden van benutting van restwarmte binnen of buiten de perceelgrenzen: interne of externe warmte-integratie. Verdere innovatie in de processen zelf kan de nood aan hoogwaardige warmte reduceren. Innovatie in de opwekking (interne recuperatie, hernieuwbaar, CCU-brandstoffen, ...) moet de CO₂-efficiëntie verder verbeteren.

De energiebronnen voor warmte en koeling zullen in de toekomst verscheiden zijn en in toenemende mate hernieuwbaar (omgevingswarmte, geothermie, zonnewarmte...). De inzet van fossiele bronnen voor ruimteverwarming dient te verminderen. Bij een hogeraanbod van elektriciteit door intermitterende bronnen is – eerder dan het inperken van productie uit wind en zon – vraagsturing, opslag en het energie-efficiënt omzetten van elektriciteit in al dan niet opgeslagen warmte een optie. De kostenefficiëntie van deze opties hangt af van de gebruikte technologie en kan nog verder verbeteren door innovatie. Daarnaast zal ook de productie van groene brandstoffen uit elektriciteit (power-to-x) interessanter worden. Ook duurzame biomassa- en afvalstromen kunnen een bron van warmte vormen. Indien gekozen wordt voor elektriciteitsopwekking uit biomassa- en afvalstromen of geothermie moet maximaal gepaard gaan met recuperatie van de groene warmte. Rechtstreekse productie van (laagwaardige) warmte uit hoogwaardige brandstoffen moet zoveel mogelijk vermeden worden, omzetting van brandstoffen gebeurt bij voorkeur via warmte-kracht-koppeling (WKK).

Vraag en aanbod van hernieuwbare en restwarmte dienen een element te zijn bij ruimtelijke ontwikkelingen en stedenbouwkundige ontwikkelingen, net als zongericht ontwerpen om passieve warmtewinsten te maximaliseren. Bij belangrijke infrastructuurwerken en verkavelingen dient telkens in functie van het maatschappelijk optimum een grondige afweging te gebeuren tussen warmtenetten, gasnetten, centrale of individuele duurzame opties. Verdichting van de verkavelingen naar compactere bebouwing en gedeeld groen helpt om centrale warmte aantrekkelijker te maken en vergemakkelijkt het inzetten van gedeelde duurzame bronnen.

4.3. Bevoorradingzekerheid van elektriciteit in tijden van hernieuwbare energie

De transitie naar een koolstofarm energiesysteem moet hand in hand gaan met de betaalbaarheid en de bevoorradingzekerheid in elektriciteit. Elke lidstaat in Europa is verantwoordelijk voor de bevoorradingzekerheid voor elektriciteit. België heeft een grote import- en exportcapaciteit met zijn buurlanden in de CWE-zone (Central West Europe). De federale overheid moet waken over de bevoorradingzekerheid, in het bijzonder op langere termijn. Het beleid rond hernieuwbare energie moet een belangrijke input zijn voor die analyse en omgekeerd dient het beleid in hernieuwbare energie rekening te houden met de effecten op de bevoorradingzekerheid. Zo moet er gekeken worden naar de oplossing met de hoogste maatschappelijke, ecologische en economische meerwaarde.

De uitdaging is om de bevoorradingszekerheid en de benodigde piekcapaciteit voor heel de CWE regio en bij uitbreiding Europa te garanderen (bijv. tijdens windstille periodes over grotere gebieden). Naarmate we rekenen op bepaalde capaciteit in het binnen- of buitenland moet deze uiteraard wel steeds effectief beschikbaar zijn als we ze nodig hebben. In dat verband is het relevant dat de toename van intermitterende hernieuwbare energiebronnen en de dalende zekerheid op beschikbare capaciteit van het conventionele productiepark de noodzaak verhoogt om met het oog op bevoorradingszekerheid korte- en langetermijnverantwoordelijkheden van alle marktpartijen voldoende te reflecteren in het kader van het marktmodel.

De inpassing van hernieuwbare energie gaat hand in hand met meer energiebesparing, efficiëntie, vraagbeheer, flexibele inzet van productie-eenheden, de uitbouw van een flexibel en goed geïnterconnecteerd netwerk aangevuld met opslag en andere flexibele energiebronnen en dit in een gezonde, competitieve markt. Daarbij is een goede systeemintegratie van warmte en transport cruciaal.

4.4. Een efficiënter en groener voertuigenpark

Voornamelijk gedreven door het klimaat(-en lucht)beleid zal, zeker het wegvervoer, in de toekomst meer en meer emissievrij moeten verlopen. Het enige bestaande zero-emissie alternatief voor personenvervoer zijn batterijen en brandstofcellen

Deze e-mobiliteit is milieuvriendelijker, stiller en energie-efficiënter dan de conventionele mobiliteit. Die milieuvriendelijkheid speelt uiteraard aan de uitlaatpijp (zero-emissie), maar geldt ook als de productie van brandstoffen/energie wordt meegenomen. Dat wordt overzichtelijk en vergelijkbaar gemaakt door de 'ecoscore' van de diverse voertuigen te vergelijken. Elektriciteit heeft als 'clean power' de grootste milieupotentie, die bovendien stijgt naarmate meer elektriciteit uit hernieuwbare bronnen wordt gebruikt. Een voertuig met brandstofcellen (FCEV) heeft gelijkaardige milieuvoordelen als een batterij-elektrisch voertuig (BEV).

De vergroening van het wagenpark is, naast de beheersing van de verreden kilometers, noodzakelijk om op termijn klimaatdoelstellingen te halen, de impact van verkeer op de luchtkwaliteit en de lawaaioverlast te verminderen. Rijden op elektriciteit (of waterstof) maakt ons ook minder afhankelijk van de invoer van aardolieproducten. Bovendien kan die vernieuwde mobiliteit een belangrijk economisch potentieel voor een regio als Vlaanderen. We denken niet enkel aan de automotive sector maar ook aan de andere schakels in de volledige waardeketen. De batterijtechnologie is ook vlot toepasbaar op lichtere voertuigen (fietsen, brommers, ...), zodat de mogelijkheden voor een andere mobiliteit vergroten en autokilometers kunnen worden beperkt.

In het kader van de Europese richtlijn 'Clean power for transport', maar ook van het Mobiliteitsplan, het Klimaat en –Energieplan 2030 en het Luchtkwaliteitsplan 2030 zal de strategie voor 2020 moeten worden aangevuld met doordachte maatregelen en een traject richting 2030 met een doorkijk naar 2050. Daarom halveren we tegen 2030 de verkoop van personenwagens met een verbrandingsmotor. Na 2030 zullen we het resterende aandeel van de verkoop van CO₂-uitstotende wagens geleidelijk afbouwen, conform de doelstellingen die door Europa zullen worden bepaald.

4.5. Het elektriciteitsnet hervormen voor een duurzame energiemix

Het elektriciteitsnet moet een duurzame energiemix faciliteren en helpen om energie op een kostenefficiënte wijze te transporteren. Om de maatschappelijk optimale benutting en uitbouw van het net te bekomen, moet het volledig arsenaal aan instrumenten zo goed mogelijk ingeschakeld worden: afstemmen van productie en afname op elkaar door onder meer opslag en vraagbeheer, inzet op lokale onmiddellijke consumptie of fysieke nabijheid van afname en productie, periodieke en niet-periodieke nettarieven, congestiemanagement, ondersteunende diensten aangekocht bij marktpartijen, digitale meters met slimme toepassingen,... . Een sterkere integratie tussen de verschillende voorzieningen, in het bijzonder warmte, elektriciteit en transport kan daarbij toelaten vraag en aanbod efficiënter op elkaar af te stemmen. Verdere innovatie zal dit ook met de nodige schaalgrootte en kostenefficiëntie mogelijk maken. Voorwaarde is transparantie en inzicht over de werkelijke netuitdagingen, zo is bv. informatie nodig over waar congestie optreedt zodat daar systeemdiensten of andere oplossingen ontwikkeld kunnen worden. Specifiek zal innovatie bij onder meer netbeheerders belangrijk zijn om te garanderen dat de toekomstige systeemuitdagingen kostenefficiënt opgenomen kunnen worden.

De Vlaamse Regering besliste op 3 februari voor een gerichte en gefaseerde uitrol van digitale meters. De gerichte plaatsing van de digitale meter is een van de noodzakelijke voorwaarden om een hoger aandeel variabele hernieuwbare elektriciteit te integreren.

Daarbij is ook een toekomstvast distributienettarief noodzakelijk dat een goede integratie van variabele en stuurbare energieproductie en (marktdeelname van) stuurbare vraag en aanbod niet afremt. Het net zal meer investeringen vergen, terwijl de evolutie van de afgenomen energie door energiebesparing, lokale opwekking en andere maatregelen onzeker is. Een toekomstgerichte financieringsbasis voor transmissie- en distributienet is dan ook essentieel.

Evengoed kan het nuttig zijn om de aansluitingsvoorwaarden voor hernieuwbare energie te herbekijken en zo knelpunten voor de groei van hernieuwbare energie weg te nemen. Daarbij moeten een maatschappelijk optimum gevonden worden tussen enerzijds de locatie van nieuwe hernieuwbare energieprojecten in functie van de onthaalcapaciteit van het net en anderzijds de ruimtelijk en energetisch optimale locaties voor de inplanting van hernieuwbare energie. Ook flexibele toegang tot het distributienet kan hier op korte termijn oplossingen bieden.

Gezien de veranderende verhoudingen in het net, is een sterkere samenwerking tussen de transmissie- en distributienetbeheerder van essentieel belang. Daarnaast is het belangrijk om een duidelijke omschrijving te voorzien van de kern- en niet-kernactiviteiten van netbeheerders, waarbij hun neutrale faciliterende rol en een efficiënte marktwerking gewaarborgd blijven. Deze oefening moet kaderen in de afbouw van niet-kernactiviteiten bij de netbeheerders. Het Europees kader zal hierbij richtinggevend zijn. Het is verder nodig dat de regulator principes van neutraal datamanagement (non-discriminatie, transparantie, neutraliteit) vastlegt. Er moet nagegaan worden welke gereguleerde taken via een natuurlijk monopolie moeten worden uitgevoerd, welke diensten kunnen aangeboden worden aan de aandeelhouders van de netbeheerder en welke taken niet door de intercommunale uitgevoerd kunnen worden maar exclusief aan de private sector moeten worden overgelaten.

4.6. De energiemarkt optimaliseren

De marktwerking kan verbeteren door de volledige integratie van hernieuwbare energie en het activeren van alle segmenten van de markt. Steunafbouw en de stopzetting van steun hangen o.a. samen met inkomsten uit de markt, de mate van internalisering van externe kosten voor de diverse energiebronnen, de mate dat een technologie de potentie vertoont om al dan niet matuur te worden, de mate dat ze bijdragen aan de energiedoelstellingen en de mate waarin er een gelijk speelveld met andere regio's is.

Een verbeterd marktmodel dient naast energielevering ook andere net-ondersteunende diensten volwaardig te vergoeden en toegang te geven aan nieuwe marktactoren zoals prosumenten en aggregatoren. Energieleveranciers kunnen deze nieuwe markten ondersteunen door een dynamische prijszetting aan te bieden aan de eindconsument (met digitale meters en toestellen en de mogelijkheid om te reageren op prijsspikkels).

Om draagvlak te behouden of te krijgen voor de energietransitie zal het belangrijk zijn om de eindconsument zo sterk mogelijk te "ontzorgen" zodat de achterliggende complexiteit geen bijkomende drempel vormt. Dit kan door te evolueren naar dienstenleveranciers waarbij de markt eerder totaaloplossingen aanreikt gericht op het voldoen aan de basisbehoeften van de klant: een warmtebehoefte, een transportbehoefte of andere behoeftes zoals autonomie, delen van energie,

4.7. Baten hernieuwbare energie realiseren

Hernieuwbare energie kan leiden tot verschillende positieve sociale, economische en ecologische baten. Het beleid moet maximaal inzetten op het realiseren van deze baten. Baten kunnen zich bij een goed vormgegeven energiebeleid niet enkel situeren op het niveau van technologieën, maar ook op dat van het hele energiesysteem. Daarbij is het belangrijk om het Matheus effect te vermijden door minder kapitaalkrachtige gezinnen of bedrijven of huurders ook de mogelijkheid te geven te genieten van de baten van investeringen in hernieuwbare energie. Zo kan het bijvoorbeeld nuttig zijn juridische, regulatoire of technische drempels weg te werken voor investeringen door burgers en bedrijven in kleinschalige hernieuwbare energieprojecten op andermans eigendom. Wel moet het evenwicht bewaard worden tussen het stimuleren van hernieuwbare energie en een correcte bijdrage voor het gebruik van het distributienet.

Sociale en technische evoluties kunnen zorgen voor een meer actieve deelname van kleine en middelgrote energieconsumenten in het energiesysteem die daardoor toegang kunnen krijgen tot de baten van hernieuwbare energie. Een grotere betrokkenheid van vele burgers bij de hernieuwbare energieproductie en -distributie kan de interesse in energiegebruik verhogen en ervoor zorgen dat vele kleine gebruikers bewuster met hun energiegebruik omspringen. De gefaseerde invoer van digitale meters in combinatie met gepaste prijssignalen en automatisering, kan consumenten toelaten zich sneller te engageren om op kritische momenten hun vraag te verminderen of te vermeerderen, en zo helpen om piekbelasting te verminderen of congestie te helpen oplossen. Ook aan aanbodzijde zullen prosumenten met stuurbare productie via prijssignalen hun productie kunnen moduleren.

4.8. Technologische en sociale innovatie als unieke kans voor Vlaanderen

Het inzetten op innovatie is een cruciaal gegeven. De recente kennisbundeling in Vlaanderen in het kader van de speerpuntcluster energie geeft hiervoor ook een ideale uitgangspositie. Innovatie moet ervoor zorgen dat de energietransitie effectief en efficiënt kan verlopen en dat Vlaanderen een leidersrol krijgt op het internationale podium van

ontwikkende koolstofarme energietechnologieën en de integratie en inpassing ervan in een verstedelijkte context. Een specifiek aandachtspunt is ook de innovatie binnen businessmodellen. Binnen de context van schaarse natuurlijke hulpbronnen, moet maatschappelijke innovatie leiden tot een hogere kostenefficiëntie, tot sociale inclusie, en via een grotere betrokkenheid van de gebruikers tot meer draagvlak en ook gedragsverandering waardoor de effectiviteit van het transitiebeleid vergroot.

Om innovatie te bevorderen moet het juiste klimaat gecreëerd worden voor alle spelers op het innovatiespeelveld: van kennisinstelling tot ondernemer; van onderzoek en ontwikkeling tot marktimplementatie, van burgers, werknemers en overheid tot burgerverenigingen voor hernieuwbare energie. Een andere manier is het ondersteunen van bedrijfsgedreven piloot- en demonstratieschaal projecten. In dit kader bieden welgekozen regelluwe zones waar het bestaande beleidskader deze innovatieve piloot- en demonstratieprojecten zou hinderen een belangrijke context om met respect voor de marktwerking innovatie te verkennen. Deze activiteiten moeten geconcentreerd zijn op duidelijke focusgebieden waar de Vlaamse kennisinstellingen, industrie en overheid elkaar kunnen versterken. De ontbundelde Vlaamse energiemarkt kan onder toezicht van de regulator een gelijk speelveld bieden voor innovatie door alle partijen.

Innovatie houdt niet op bij de landsgrenzen. Een lokale aanpak moet gekoppeld worden aan internationale samenwerking van onderzoek tot praktijk. Op verschillende vlakken bv. waterstof, PV, geothermie,... zijn al Vlaams-Nederlandse samenwerkingen lopend met een duidelijk toegevoegde waarde. De impact van deze initiatieven kan in de toekomst gestimuleerd worden.

4.9. Hernieuwbare energieprojecten faciliteren

Niettegenstaande de grote nood aan bijkomende investeringen in hernieuwbare energie met kortere doorlooptijden, lopen veel projecten vandaag vast omwille van gebrek aan maatschappelijk draagvlak of reglementaire hinderpalen op gewestelijk of federaal niveau. Aan investeringszijde is rechtszekerheid cruciaal. Niet alleen om nieuwe installaties te stimuleren maar ook om bestaande installaties niet zomaar te verliezen door retroactieve aanpassingen. Het onderstreept ook het belang van een gedragen en juist gekozen transitiepad.

Samen met lokale besturen en stakeholders zal de Vlaamse Regering blijvend werken aan een draagvlak voor duurzame energie. Dit kan door zelf een voorbeeldrol te vervullen en te investeren in duurzame energie op eigen gebouwen en gronden. Beleidsmakers moeten op alle niveaus vocaal de duurzame energietransitie verdedigen. Burgers, bedrijven en andere stakeholders zoals natuurverenigingen moeten in een vroege fase betrokken worden bij de doordachte ruimtelijke planning van hernieuwbare energieprojecten en de afwegingen die hieraan vooraf gaan. De goede praktijk voor de inplanting van windprojecten omvat verschillende nuttige instrumenten om een sterker draagvlak te ondersteunen, die we ook voor andere hernieuwbare energiebronnen aanbevelen. Hierbij kan gedacht worden aan de planmatige aanpak van communicatie en de diverse werkinstrumenten (bijvoorbeeld de verscheidenheid aan participatiemodellen en collectieve projecten). Het is belangrijk om in functie van de meest optimale aanpak projectspecifieke instrumenten te kunnen kiezen, rekeninghoudend met alle verbonden risico's.

5. Flexibiliteit

5.1. Context

5.1.1. Definitie flexibiliteit

Flexibiliteit in het elektriciteitssysteem kan gedefinieerd worden als het afstemmen van de vraag naar en het aanbod van elektriciteit, als antwoord op een technische of marktgedreven nood. Flexibiliteit kan als dienst aangeboden worden aan marktspelers binnen het elektriciteitssysteem (bijvoorbeeld transmissie-of distributienetbeheerders, evenwichtsverantwoordelijken en leveranciers,...). Daarnaast kunnen eindgebruikers het potentieel aan flexibiliteit dat ze hebben ook gebruiken voor de optimalisatie van het eigen verbruik. Flexibiliteit kan zowel aangeboden worden op individueel niveau als op geaggregeerd niveau. Flexibiliteit kan zowel geleverd worden vanuit het transmissienet, het plaatselijk vervoernet als vanuit het elektriciteitsdistributienet (zowel middenspanning als laagspanning).

Er bestaan vandaag verschillende bronnen van flexibiliteit binnen het elektriciteitssysteem. Deze bronnen kunnen onderverdeeld worden in flexibele productie, flexibele afname en energie-opslag. Afhankelijk van de flexibiliteitsbron kan flexibiliteit een opwaartse en/of een neerwaartse aanpassing van het verbruik of productie betekenen. Interconnecties kunnen bijdragen aan het flexibeler maken van het energiesysteem.

Deze flexibiliteit kan daarnaast worden aangeboden in verschillende tijdsdimensies, bijvoorbeeld op lange termijn, 'day-ahead', 'intraday' of in 'real-time' en aan verschillende partijen. De tijdsdimensie is afhankelijk van de toepassing (zie verder bij 5.1.2), de noden van de marktpartijen en de eigenschappen van de flexibiliteitsoptie. Afhankelijk van de tijdsdimensie en het gebruik kan flexibiliteit aangeboden en vergoed worden op basis van haar 'capaciteit' of 'energie'. Indien flexibiliteit wordt aangeboden als 'capaciteit' zal er daarnaast in real-time een eventuele activatie plaatsvinden waarvoor de technische en financiële modaliteiten op voorhand contractueel vastgelegd worden.

Een onderscheid kan gemaakt worden tussen commerciële en technische flexibiliteit. De VREG definieert commerciële flexibiliteit als de mogelijkheid van een netgebruiker om zijn afname of injectiegedrag aan te passen op basis van externe signalen en waar de deelname vrijwillig is. Commerciële flexibiliteit wordt aangeboden door een marktspeler (netgebruiker, aggregator, of evenwichtsverantwoordelijke) en vergoed op basis van een vrije, commerciële prijs. Technische flexibiliteit (= het gebruik van flexibiliteit voor rationeel netbeheer door de netbeheerder in het kader van operationele veiligheid) daarentegen is een verplichting die een netbeheerder oplegt aan de netgebruiker al dan niet met een gereguleerde compensatie (afhankelijk van de toepassing). Het gebruik van technische flexibiliteit moet gesitueerd worden als één van de mogelijkheden in de context van actief netbeheer door de distributienetbeheerder (DNB) en waarbij het gebruik van flexibiliteit beperkt wordt tot uitzonderlijke omstandigheden. Toepassingen van flexibiliteit moeten rekening houden met de technische mogelijkheden van het net, zonder dat deze technische grenzen statische barrières zijn. Technische flexibiliteit moet ingebed worden in een duidelijk, niet discriminerend en transparant kader en mag niet in conflict zijn met de regelgeving rond commerciële flexibiliteit of het evenwichtsbeheer van de transmissienetbeheerder. Het aandeel aan technische flexibiliteit moet beperkt zijn tot wat nodig is om de operationele veiligheid te garanderen. Om deze operationele veiligheid en

de evenwicht van het net te garanderen, is afstemming tussen de regelgeving voor de verschillende flexibiliteitsinstrumenten cruciaal. Verder wordt in de eerste plaats ingegaan op commerciële flexibiliteit.

5.1.2. Toepassingen van flexibiliteit

Flexibiliteit kan verschillende eigenschappen hebben (o.a. vermogen, snelheid van activatie, duur van de operationele beschikbaarheid, reactietijd,...) en afhankelijk van de eigenschappen wordt flexibiliteit aangewend voor andere toepassingen en gebruikt door andere marktpartijen.

Flexibiliteit kan o.a. aangewend worden voor volgende toepassingen:

- door de eindconsument om zijn energieverbruik te optimaliseren (verandering van netto-afnamepatroon, toename zelf-consumptie);
- door producenten en leveranciers om hun portfolio te optimaliseren;
- door de evenwichtsverantwoordelijken om hun portfolio in balans te houden;
- door systeembeheerders als systeemdienst (door transmissienetbeheerders (TNBs) in het kader van balanshandhaving en congestiemanagement en door DNBs voor lokaal congestiemanagement, lokale spanningscontrole of balancering, ...).

5.2. De nood aan flexibiliteit

Een aantal trends hebben de vraag naar flexibiliteit en de mogelijkheden om flexibiliteit te leveren de laatste jaren doen toenemen. Voorbeelden zijn o.a.:

- de verandering van de energiemix (intrede van intermitterende hernieuwbare energiebronnen (HEB), sluiting of mothballing van conventionele productiecentrales, toename van decentrale productie, toename van prosumenten,...),
- de veranderingen in de vraag (verandering in het afnameprofiel, toenemende energie-efficiëntie, elektrificatie, het toenemend aantal prosumenten,...),
- evoluties op technologisch vlak (Internet of Things, de digitale meter,...),
- evoluties in markten en marktmechanismen (groothandelsmarkten, markten voor ondersteunende diensten, reservemarkten, ...).
- vrijmaking van de markten

Er wordt bovendien verwacht dat de vraag naar flexibiliteit en de mogelijkheden om flexibiliteitsdiensten te leveren in de toekomst nog verder zullen toenemen wanneer bovenstaande trends zich sterker manifesteren.

Belangrijk om aan te geven is dat flexibiliteit geen doel op zichzelf is maar een middel om vraag en aanbod op de markt in evenwicht te brengen. Bovendien ondersteunt flexibiliteit mee de Europese, nationale en gewestelijke doelstellingen rond bevoorradingszekerheid, competitiviteit en duurzaamheid (o.a. integratie van HEB in het kader van 2020 en 2030 doelstellingen en het klimaatakkoord in Parijs). Er dient hier echter opgemerkt te worden dat enkel flexibiliteit, zoals gedefinieerd in deze nota, niet voldoende is om een de hierboven vermelde doelstellingen te realiseren.

5.2.1. Trends die de nood aan flexibiliteit beïnvloeden

Allereerst is er een belangrijke verschuiving in de energiemix. Het aandeel hernieuwbare energie is sterk toegenomen en zal nog verder toenemen, in lijn met Europese, nationale en gewestelijke doelstellingen. Een groot deel van deze HEB hebben een intermitterend karakter. Dit betekent dat de productie variabel is en ook moeilijker te voorspellen valt. Flexibiliteit zal met andere woorden nodig blijven om vraag en aanbod in evenwicht te houden. De toename van HEB zal door decentralisatie voor een groot deel aangesloten worden op het distributienet. Door de hogere gelijktijdigheidsgraad, het beperkt voorspelbaar karakter en de beperkte flexibiliteit van deze productiemiddelen, kan, bij een gelijkblijvende netcapaciteit en netbeheer, deze toename van HEB leiden tot lokale congestie. Daarnaast moet eveneens vermeld worden dat de toename van decentrale energiebronnen samen met nieuwe mogelijkheden in flexibiliteit ook nieuwe mogelijkheden creëren om via flexibiliteit lokale congestie te voorkomen of op te lossen.

Gelijktijdig met de toename van intermitterende HEB, zien we vandaag een afname van centrale productie, o.a. door de tijdelijke of definitieve sluiting van bepaalde gas- en kolencentrales, de huidige en toekomstige sluiting van de nucleaire centrales, Dit betekent dat er op dit moment een daling is van de traditionele, onmiddellijk inzetbare bronnen van flexibiliteit aan de productiezijde (bijvoorbeeld flexibele gascentrales).

Naast veranderingen aan de productiezijde, zijn er ook veranderingen aan de vraagzijde die de behoefte aan flexibiliteit beïnvloeden. Zowel de grootte als het patroon van de vraag wordt beïnvloed door o.a. de op termijn verwachte toename van de elektrificatie van het transport (elektrische wagens, elektrische bussen, elektrische fietsen,...) en gebouwenverwarming (gebruik van warmtepompen,...). Een toename van de vraag kan op bepaalde piekmomenten zorgen voor congestieproblemen in het distributie- en/of transmissienet (bij een gelijkblijvende netcapaciteit, netstructuur en netbeheer). Hierbij moet worden aangegeven dat efficiëntiemaatregelen de toename van de vraag, inclusief op piekmomenten, deels kunnen afremmen.

Naast evoluties in vraag en aanbod kunnen technologische evoluties (zie o.a. ICT ontwikkelingen rond 'Internet of Things', nieuwe conversie-technologieën die elektriciteit omzetten in andere energiedragers en omgekeerd,...), toelaten dat flexibiliteit op een veelzijdige manier kan worden gebruikt en aangeboden. De invoering van de digitale meter is hierin een dringende en noodzakelijke stap.

5.2.2. Flexibiliteit in het grotere geheel

Flexibiliteit wordt al gebruikt voor een aantal toepassingen, zoals commerciële flexibiliteit in de markt en systeemdiensten aan de TNB of diensten voor de evenwichtsverantwoordelijken. In de huidige Europese regelgeving wordt er in verschillende referentiedocumenten verwezen naar het belang van vraagbeheer. Er wordt daarnaast specifiek de nadruk gelegd op het feit dat de modaliteiten en mogelijkheden voor vraagbeheer bij de eindgebruiker, en in het bijzonder de kleinere eindgebruikers, moeten verbeterd worden. De nieuwe, voorgestelde Europese regelgeving rond de interne, Europese elektriciteitsmarkt stelt de eindgebruiker centraal, alsook zijn recht op deelname aan vraagbeheer.

Er bestaat een economisch optimum, wat betreft de hoeveelheid flexibiliteit die een systeem nodig heeft. De hoeveelheid flexibiliteit die een systeem kan leveren (aanbod van

flexibiliteit) is daarnaast ook beperkt. Belangrijk is daarbij om dit evenwicht te zoeken op elk niveau, gaande van het Europees energiesysteem tot een lokaal wijk/gebouwniveau en daarbij ruimer te kijken dan enkel het elektriciteitssysteem, rekening houdend met de kosten (bijvoorbeeld integratie met warmte en transport, toepassingen).

Er moet een afweging gemaakt worden tussen doelstellingen zoals leveringszekerheid enerzijds en de kost om deze dienstverlening te verzekeren (bijvoorbeeld via flexibiliteit). Het onderliggende marktmodel en de voorzieningen (zoals de digitale meter) moeten het o.a. mogelijk maken dat netgebruikers hun willingness to pay duidelijk kunnen aangeven. Een netgebruiker zou bijvoorbeeld, op vrijwillige basis, een lager niveau van leveringszekerheid kunnen contracteren om op die manier een vergoeding en/of lagere nettarieven en/of elektriciteitsprijzen te bekomen.

De DNB moet een afweging maken tussen enerzijds het gebruik van technische flexibiliteit in het kader van rationeel netbeheer (bijvoorbeeld door flexibele productie, vraagbeheer of opslag) en andere mogelijke oplossingen (bijvoorbeeld netversterking, actief beheer van technische grenzen,...) anderzijds.

5.3. Barrières vandaag

Deze barrières kunnen zowel regelgevend, technisch, economisch als sociaal van aard zijn. Ondanks dat er al bepaalde bronnen van flexibiliteit vermarkt worden, is er nog steeds een belangrijk aandeel aan flexibiliteitspotentieel onbenut. De verschillende barrières die voor bepaalde bronnen van flexibiliteit bestaan, worden hieronder verder besproken.

5.3.1. Barrières op vlak van regelgeving

Er is onvoldoende duidelijkheid over de rollen en verantwoordelijkheden van een aantal actoren. Voor een aantal stakeholders moeten bestaande rollen in het huidige marktmodel worden aangepast of nieuwe rollen worden bepaald en worden ingeschreven in Europese, nationale en regionale wetgeving. Voor sommige nieuwe actoren is er nog geen duidelijk regelgevend kader.

De evolutie van de rol(len) van de TNB, DNB en de beheerder van het Plaatselijk Vervoernet (PVN) enerzijds en de interactie met andere stakeholders anderzijds zijn belangrijk. Deze rollen worden o.a. beïnvloed door veranderingen op vlak van databeheer, nood aan marktfacilitatie en het gebruik van flexibiliteit door de TNB, DNB of beheerder van het PVN zelf in het kader van actief netbeheer om de operationele veiligheid te garanderen.

De rol van de onafhankelijke databeheerder staat centraal, evenals de interactie tussen de partij die deze rol vervult en de andere stakeholders. Deze rol en bijhorende verantwoordelijkheden moeten duidelijk worden vastgelegd in de regelgeving op de verschillende niveaus. De onafhankelijke databeheerder kan gedefinieerd worden als een neutrale, centrale partij die instaat voor het beheer van de flexibiliteitsgegevens met betrekking tot de valorisatie van de flexibiliteit die een energieoverdracht met zich meebrengt.

De rol van de Flexibility Service Provider (FSP) dient nauwkeurig te worden bepaald. Zowel de rechten als de plichten van de FSP ten opzichte van de andere stakeholders (eindconsumenten, TNBs, DNBS, evenwichtsverantwoordelijken, leveranciers en andere

FSPs) moeten verduidelijkt worden (bijvoorbeeld de problematiek van de energie-overdracht).

Actief netbeheer speelt voor DNBs een belangrijke rol bij de afwegingen die gemaakt worden tussen netinvesteringen enerzijds en het gebruik van flexibiliteit anderzijds. De tariefmethodologie geeft aan de netbeheerder een vooraf bepaald toegelaten inkomen na benchmarking. De winst van de netbeheerder wordt bepaald als het toegelaten inkomen na aftrek van kosten. De netbeheerder kan pas een keuze maken tussen klassieke investeringen of het inzetten van flexibiliteit of actief netmanagement op basis van neutrale, transparante technische economische criteria zodra aan deze laatste twee een kost wordt gekoppeld (bijvoorbeeld een financiële vergoeding voor netgebruikers die afgeregeld worden).

De eindconsument is steeds eigenaar van zijn eigen data. Regelgeving dient geïmplementeerd te worden i.v.m. wie toegang heeft tot bepaalde data (mits toestemming van de eigenaar en/of regelgever), wie de data beheert, onder welke voorwaarden en tegen welke kost deze data geconsulteerd kunnen worden. Deze data dienen op een transparante, neutrale en niet-discriminerende manier beschikbaar worden gesteld.

De voorwaarden voor toegang tot de flexibiliteitsmarkt zijn niet bepaald voor alle marktspelers (in het bijzonder voor netgebruikers op laagspanning). Het duidelijk definiëren van rechten en plichten is noodzakelijk om een gelijk level playing field te creëren.

De huidige nood aan flexibiliteit (zie o.a. de verschillende marktproducten op groothandels- en reservemarkten) wordt bepaald op uur- en/of kwartierbasis, vandaag is deze onvoldoende beschikbaar. Voor klanten waarbij de metering op maandelijks of jaarlijks niveau gebeurt, zijn deze data, die noodzakelijk zijn om te kunnen deelnemen aan de markt, niet altijd beschikbaar. Oplossingen die de beschikbaarheid van uur-en/of kwartierdata voor eindgebruikers, in het bijzonder op laagspanning, mee ondersteunen en geleverde flexibiliteit kunnen meten en verifiëren (bijvoorbeeld via de digitale meter), zijn in deze optiek noodzakelijk.

Flexibiliteit kan eveneens lokaal binnen het energienetwerk worden ingezet. Flexibiliteit kan immers ook geboden worden door aanpalende consumenten/prosumenten (bedrijven/huishoudens/...) of door entiteiten die zich aan de andere kant van het openbaar domein (bijvoorbeeld een straat op een industrieterrein) bevinden. Bij het valoriseren van deze flexibiliteit loopt men aan tegen diverse wetgevingen waaronder deze van gesloten distributienetten, directe lijnen,... Er zal onderzocht moeten worden op welke manier deze reglementaire barrières kunnen opgelost worden.

De terugdraaiende teller geeft geen stimulans aan de consument om zijn lokale productie en consumptie op elkaar af te stemmen. Het is belangrijk dat energiestromen in beide richtingen worden gemeten. In deze optiek zal de digitale meter onontbeerlijk zijn. De Vlaamse Regering werkt daarom ook een alternatieve compensatieregeling uit om het rendement en het draagvlak voor particuliere PV niet onderuit te halen.

5.3.2. Technologische barrières

Veiligheid is een essentieel aspect. Mogelijke veiligheidsrisico's in het kader van het gebruik van flexibiliteit moeten vermeden worden. Het is bijvoorbeeld belangrijk dat het afschakelen van bepaalde toestellen op een technisch veilige manier kan gebeuren. Verder moet het vermeden worden dat ongewenste effecten optreden door bijvoorbeeld geconcentreerde vraagpieken (gelijktijdig aanschakelen van warmtepompen na een collectieve afschakeling waardoor verbruikspieken ontstaan,...).

Aan de kant van de eindgebruiker is er nood aan technologische oplossingen om deel te nemen aan het proces van vraagbeheer (bijvoorbeeld technologische oplossingen om externe stuursignalen en/of prijssignalen door te geven/te ontvangen en het effect te registreren, slimme toestellen die kunnen ingezet worden voor vraagbeheer, standaardisatie van communicatieprotocols,...).

Aan de kant van de netbeheerder zal er ook een evolutie zijn naar meer real-time processen, bijvoorbeeld om de technische grenzen van het net in rekening te brengen op basis van actuele parameters. Vandaag zal de DNB bijvoorbeeld, via een proces van prequalificatie, bepaalde flexibiliteit niet toelaten tot de markt. Dit proces gebeurt ex ante, voor de effectieve clearing van de markt. In de toekomst zal het mogelijk zijn om deze processen meer in real-time te laten plaatsvinden. Dit vereist evoluties in snelheid van verwerken van data, opslag van data, ...

5.3.3. Acceptatie van de eindgebruiker

Om consumenten, in het bijzonder op laagspanning, te overtuigen om flexibiliteitsdiensten te leveren, zal er ook geïnvesteerd worden in de acceptatie van deze nieuwe technologieën en processen door deze groep consumenten ('social/consumer acceptance'). Consumenten moeten geëngageerd worden en blijven. Bij een groot deel van deze consumenten treedt een zekere vermoeidheid op indien veel manuele interventies van de consument worden gevraagd en/of indien de kosten hoger liggen dan de opbrengsten. Er is m.a.w. een nood aan automatisering. Echter, deze automatisering mag er niet toe leiden dat de consument geen inzicht meer heeft in het hele proces van flexibiliteit. Het is dus belangrijk om enerzijds te werken aan de sensibilisering van de consument door het geven van duidelijke en volledige informatie en anderzijds aan de ontzorging van de consument, indien gewenst, via het aanbieden van innovatieve en ondersteunende diensten. Daarnaast kunnen sociale innovaties (bijvoorbeeld mede-eigenaarschap van hernieuwbare energie-installaties of warmtenetten,...) ook helpen om een grotere betrokkenheid en bewustwording te creëren aan de kant van de eindgebruiker. We plaatsen bij alle gebruikers in Vlaanderen een digitale meter.

5.3.4. Economische context

Niet alle potentiële business cases voor flexibiliteit zijn vandaag al voldoende matuur. Dit kan mede verklaard worden door barrières op vlak van regelgeving, technologie of acceptatie van de eindconsument (zie 5.3.1, 5.3.2 en 5.3.3). Naast effectieve barrières zijn er eveneens een aantal economische wetmatigheden die de vraag naar en het aanbod van flexibiliteit mee bepalen. Nadat de verschillende barrières zijn weggewerkt, zal het uiteindelijk de markt zelf zijn, binnen een duidelijk regelgevend kader, die hier een evenwicht zoekt, voor zover dit evenwicht ook aan de markt overgelaten wordt. Het

overnemen van verantwoordelijkheden van marktpartijen door hetzij de netbeheerder, hetzij de overheid, zet niet aan tot marktinnovatie en kan de economische rendabiliteit van flexibiliteit in de markt in gevaar brengen. Hieronder worden een aantal aspecten aangehaald die de vraag naar en het aanbod aan flexibiliteit vandaag mee verklaren.

Vandaag is de waarde van flexibiliteit voor sommige toepassingen te laag in verhouding tot de kosten om deze flexibiliteit naar de markt te brengen. Er wordt verwacht dat wanneer de waarde van flexibiliteit voor bepaalde toepassingen toeneemt en/of de kosten voor het leveren van flexibiliteitsdiensten zal dalen, er een automatische toename zal zijn van het aanbod van bepaalde soorten flexibiliteit (wet van vraag en aanbod). Daarnaast kan het groeperen van kleinschaligere flexibiliteitsbronnen de business cases van bepaalde types van flexibiliteit positief beïnvloeden.

De waarde van technische flexibiliteit voor sommige toepassingen (o.a. congestiemanagement) is locatie-afhankelijk. Dit wil zeggen dat de nood naar technische flexibiliteit niet even groot is voor elke locatie, wat de vraag naar technische flexibiliteit en de waarde van technische flexibiliteit in een bepaalde locatie kan beïnvloeden. Het is hier eveneens belangrijk om aan te geven dat lokale markten voor lokale producten het risico hebben om onvoldoende liquide te zijn, wat kan leiden tot onvoldoende competitieve prijsvorming wat aanvullende regulering wenselijk kan maken. De waarde van flexibiliteit is ook tijdsafhankelijk. Flexibiliteit is op bepaalde momenten veel waard, terwijl dezelfde flexibiliteitsbron op andere momenten geen waarde heeft, afhankelijk van de noden van de verschillende stakeholders op elk moment (zie o.a. 5.1.2).

Er kan voor sommige toepassingen ook een trade-off zijn tussen flexibiliteit enerzijds en energie-efficiëntie anderzijds (bijvoorbeeld warmtepomp en WKK). Daarnaast is een goede afstemming met andere energiesystemen (warmte en transport) belangrijk om te zorgen voor een doordachte inpassing van deze elektrische toepassingen (bijvoorbeeld gebruik van de thermische inertie van een gebouw als 'buffer' voor een warmtepomp of een WKK in combinatie met een warmtenet).

5.4. Basisprincipes voor de verdere ontwikkeling van flexibiliteit

Het is belangrijk om een aantal basisprincipes uiteen te zetten die belangrijk zijn bij de verdere ontwikkeling van flexibiliteit in het algemeen. Er wordt uitgegaan van het huidige kader van de markt voor commerciële flexibiliteit. Daarnaast moet flexibiliteit ook steeds een antwoord zijn op een reële technische of marktgedreven nood.

Onderstaande principes dienen in acht genomen te worden bij de uitwerking van een toekomstige visie op flexibiliteit.

Het toekomstig energiebeleid houdt o.a. in dat na een brede systeemanalyse met een duidelijk stappenplan de evolutie gemaakt wordt naar een flexibel, duurzaam, betrouwbaar, leveringszeker, stabiel, betaalbaar en kostenefficient elektriciteitssysteem met een goede Europese geografische integratie van de energiebronnen en waarbij de interactie met andere energiesystemen in rekening wordt genomen. Hieronder worden een aantal algemene principes geschetst die belangrijk zijn voor een optimale ontwikkeling van flexibiliteit in het elektriciteitssysteem. Deze principes moeten helpen om mee vorm te geven aan het regulerend en faciliterend beleid, om op die manier innovaties en marktoplossingen te ondersteunen.

Een toekomstig marktmodel voor flexibiliteit moet rekening houden met de algemene principes van bevoorradingszekerheid, competitiviteit, duurzaamheid en operationele veiligheid. Het moet gebaseerd zijn op een duidelijk, transparant en stabiel regelgevend kader (o.a. belangrijk voor technologische ontwikkelingen en investeringsbeslissingen), in lijn met het huidige Europese kader waarbij harmonisatie en marktkoppeling ('cross-border') belangrijk is (zowel geografisch als in de tijd).

Het is eveneens aangewezen dat, naar analogie van het regelgevend kader voor balancing, er een gelijkaardig regelgevend kader zou moeten uitgewerkt worden voor systeemdiensten of ondersteunende diensten voor de DNB, maar dan gericht op congestie gezien evenwicht een verantwoordelijkheid is van de TNB, terwijl er gelijktijdig een afstemming tussen regelgevingen wordt uitgewerkt. Dit zou bijvoorbeeld de creatie van "Ondersteunende Diensten"-Regels kunnen inhouden wat de regels omtrent congestiebeheer of spanningscontrole op vraag van de DNB kan bevatten. Een dergelijk regelgevend kader heeft als voordeel dat het meer flexibel is, maar dat het toch onder toezicht van de regulator staat.

De markt moet toegankelijk zijn voor flexibiliteit op zowel het transmissienet, het plaatselijk vervoernet als het elektriciteitsdistributienet. Het moet deelname mogelijk maken voor alle commerciële marktspelers (aggregatoren, evenwichtsverantwoordelijken, producenten, leveranciers) en eindconsumenten. Deelname aan de markt gebeurt steeds op vrijwillige basis. Daarnaast moet het eveneens deelname mogelijk maken voor systeembeheerders (TNB en DNB) als vrager van flexibiliteit (o.a. lokaal congestiemanagement), waarbij het principe geldt dat deelname aan de markt geen belangenconflicten creëert (bijvoorbeeld in het kader van marktfacilitatie).

Een toekomstig marktmodel met sterke verantwoordelijkheden van de marktspelers op korte en langere termijn moet flexibel genoeg zijn om aangepast te kunnen worden indien nodig en om innovaties op een dynamische manier toe te laten. Het moet m.a.w. mogelijk blijven om in te spelen op nieuwe principes van marktwerking, andere doelen, nieuwe producten, nieuwe stakeholders, veranderende noden, veranderende technologieën,.... Daarnaast moet het belang van schaalbaarheid in rekening worden genomen. Het design van de markt moet m.a.w. zo goed mogelijk anticiperen op mogelijke toekomstige uitbreidingen van het systeem in het algemeen (aantal stakeholders, aantal transacties, producten en diensten,...) en lange termijn energiedoelstellingen in het bijzonder.

Marktproducten dienen technologie-neutraal te zijn. Dit moet zowel gelden voor bestaande als toekomstige producten. De toegang of deelname aan de levering van deze marktproducten dient onafhankelijk van de achterliggende technologie te kunnen gebeuren maar dient wel te voldoen aan de technische operationele vereisten zoals bepaald door de bevoegde instanties. Daarbij kunnen eventueel randvoorwaarden (bijvoorbeeld in het kader van duurzaamheid, bevoorradingszekerheid of kostenefficiëntie) worden geformuleerd.

De eindgebruiker moet een centrale plaats innemen bij het uitwerken van principes rond flexibiliteit en marktwerking (o.a. rekening houdend met kosten, baten en comfort van de eindgebruiker). In het bijzonder moet gekeken worden naar de toegankelijkheid voor kwetsbare groepen van eindgebruikers. Daarnaast blijft de eindgebruiker steeds eigenaar van zijn eigen data, waarbij rekening wordt gehouden met algemene principes van privacy en veiligheid van data. De eindgebruiker heeft daarnaast het recht om vrij te kiezen aan

wie flexibiliteit wordt aangeboden (= vrije keuze van FSP, gelijkaardig aan het principe van de vrije leverancierskeuze).

Samenwerking tussen TNBs en DNBs op gewestelijk, nationaal en Europees vlak (o.a. op het vlak van informatie-uitwisseling en databeheer) is essentieel en moet gestimuleerd worden. Hierbij is het belangrijk dat de gekozen oplossingen leiden tot een zo laag mogelijke maatschappelijke kost. De netbeheerder speelt een belangrijke rol als facilitator van de markt. Dit houdt o.a. de ontwikkeling van diensten in waarbij de netbeheerders alle marktspelers maximaal informeren en waarbij het 'level playing field' voor de markt wordt gefaciliteerd (steeds rekening houdend met de unbundlingregels). Hierbij dient de administratieve last zo laag mogelijk gehouden te worden (bijvoorbeeld voor procedures van prequalificatie). De netbeheerders hebben een centrale functie bij het in kaart brengen van de verschillende noden aan flexibiliteit in de verschillende netten en het kenbaar maken van technische grenzen aan de marktspelers. De markt kan hierop reageren en de kwaliteit, betrouwbaarheid, beschikbaarheid en operationele veiligheid van het net mee garanderen. In de rol van facilitator is het essentieel dat de netbeheerders de juiste balans vinden tussen het bewaken van de technische grenzen van het net in het kader van operationele veiligheid enerzijds en het faciliteren van de markt voor flexibiliteit anderzijds. Deze balans dient op continue basis te worden geëvalueerd.

6. Financiering

6.1. Inleiding

De energietransitie moet de duurzaamheid van het energiesysteem verhogen en tegelijkertijd de bevoorradingszekerheid garanderen tegen een betaalbare prijs.

Om de duurzaamheid van het energiesysteem te verhogen, moet o.a. de CO₂-uitstoot dalen in lijn met de Europese en internationale klimaatdoelstellingen voor 2030 en 2050, via een combinatie van maatregelen gericht op energiebesparing, energie-efficiëntie, hernieuwbare energie (groene stroom, groene brandstoffen, groene warmte en koude, ...), systeemaanpassingen, low carbon technologieën, Deze combinatie moet haalbaar, draagbaar en kostenefficiënt zijn. Ze moet ook getoetst worden aan randvoorwaarden verbonden met de brede duurzame ontwikkelingsdoelstellingen en moet, waar mogelijk, ook secundaire baten maximaliseren, bv. inzake werkgelegenheid, economische kansen, luchtkwaliteit,

Om de betaalbaarheid van de beoogde energietransitie te verzekeren, moeten de kosten beperkt worden en moet de impact op gezinnen en de competitiviteit van bedrijven actief bewaakt en gevrijwaard worden. Daarnaast moet een Europese gecoördineerde aanpak zorgen voor een redelijke bijdrage van alle lidstaten en actoren en een reëel Europees level playing field op het vlak van de kosten voor de bedrijven.

Maatregelen om tegemoet te komen aan de nood aan bevoorradingszekerheid zullen besproken worden in het kader van het interfederale energiepact. Vlaanderen zal vragen aan de federale overheid om bijkomend in te zetten op interconnectie met de buurlanden, zodat aanbodschokken Europees kunnen opgevangen worden. Zelf ontwikkelt Vlaanderen een kader waarin flexibiliteit in de markt gezet kan worden (zie 5. Flexibiliteit).

6.2. Energietransitiekosten beperken en baten maximaliseren

De energietransitie is een grote en belangrijke maatschappelijke opdracht. De komende decennia zijn omvangrijke investeringen nodig in productie- en netinfrastructuur, flexibiliteitsinstrumenten, elektrificatie, gebouwen, processen, etc. Van belang daarbij is dat de totale kosten van de beoogde energietransitie beperkt worden, omwille van de draagbaarheid van en het draagvlak voor de transitie.

De kosten van de beoogde energietransitie moeten zo veel als mogelijk beperkt worden door volop in te zetten op innovatie en door te zorgen voor kostenefficiënte combinaties van maatregelen en instrumenten. Om op die manier maximale baten te halen uit de noodzakelijke investeringen.

Hiervoor moet ten eerste volop ingezet worden op onderzoek, innovatie en demonstratie om de beoogde systeemveranderingen en de 'grote sprongen voorwaarts' effectief en kostenefficiënt te realiseren. Vlaanderen moet daarbij volop aansluiten bij duurzame innovatie-initiatieven in internationaal verband en moet internationale evoluties tijdig capteren voor zover deze wenselijk zijn binnen de doelstellingen van de energietransitie. Het stimuleren van technologische, institutionele (bv. marktorganisatie) én sociale innovatie kan nieuwe pistes openen om de energietransitie vorm te geven en kan toelaten

om bestaande pistes beter te benutten. Tegelijkertijd kan innovatie lokale sociaal-economische opportuniteiten creëren.

Innovatie kan de energietransitie op verschillende domeinen vooruit stuw en is onder andere nodig om gebouwen, processen en systemen energie-efficiënter en koolstofarmer te maken, om duurzame energiebronnen te gebruiken, om energie beter te transporteren en op te slaan, om energiesystemen flexibeler en duurzamer te maken, om nieuwe koolstofarme technologieën te ontwikkelen (bv. Carbon Capture and Utilisation), om burgers en professionele gebruikers actiever te betrekken in de vraag- en aanbodsturing en om de kansen van de principes van de deeleconomie te benutten (zoals autodelen, cohousing, etc.) ook met aandacht voor sociale inclusie.

Om innovatie te stimuleren zouden de publieke middelen voor energiegerelateerde innovatie best zo snel mogelijk verhoogd worden. De niet-financiële hinderpalen voor innovatie, bv. in de regelgeving, moeten zo snel mogelijk aangepakt worden. Verder is een actieve inbreng van alle betrokken actoren (overheid, industrie, bouwsector, energiebedrijven, netbeheerders, onderzoekers, burgers, werknemers, ...) vereist om innovatieprocessen te versterken, te versnellen en te activeren. Er wordt ook ingezet op een betere benutting van het potentieel aan Europese innovatiesteun.

Ten tweede moet de gekozen transitiestrategie die bestaat uit CO₂-maatregelen, ondersteunende ingrepen ('enablers') en systeemaanpassingen zo kostenefficiënt mogelijk zijn. De administraties zullen periodiek de beschikbare en verwachte CO₂-strategieën - hier en elders - op hun potentieel, maatschappelijke kosten en baten onderzoeken. Dat laat toe om door de juiste keuzes de kostenefficiëntie ook op kortere termijn te bewaken, de maatschappelijke draagkracht te verhogen en om secundaire baten te maximaliseren. Die informatie moet o.a. samen gelegd worden met data over de maatschappelijke en economische draagkracht in diverse scenario's (cf. infra). Deze is samen met bestaande studies cruciaal in het debat over de invulling van de Vlaamse bijdragen aan de Europese klimaat- en energieplannen voor 2030 en de transitie naar een koolstofvrije samenleving tegen 2050.

In ieder geval moet het beleid op korte termijn, naast de volgehouden inspanningen voor de ontwikkeling van hernieuwbare energie in alle sectoren, o.a. vanuit steunefficiëntie nog meer inzetten op energie-efficiëntie en groene warmte. Naast deze directe en individuele CO₂-reducerende maatregelen is ook nood aan collectieve maatregelen die schaalvoordelen kunnen opleveren (bv. wijkrenovatie) en aan initiatieven die vraag en aanbod van energie beter op elkaar afstemmen.

Om de beoogde maatregelen te realiseren en te stimuleren, is een effectief, efficiënt, coherent en flexibel beleidsinstrumentarium nodig dat ook transparant en betrouwbaar is. Dat geldt voor alle beleidsniveaus (van lokaal tot internationaal) en beleidsdomeinen (wonen, mobiliteit, economie, energie, landbouw, ...). Een doordacht beslissingskader en voldoende instrumentele knowhow o.a. uit de gedragseconomie moeten de instrumentenkeuze begeleiden. Een gezonde instrumentenmix kan naast directe steun ook sturing via fiscale stimuli gebruiken en niet-financiële instrumenten zoals ontzorging, communicatieve instrumenten, verplichtingen, verboden, Hierbij wordt steeds gekeken naar het meest geschikte instrument, waarbij normen een laatste stap zijn in het transitieproces.

Door meer te differentiëren kan de instrumentenmix bovendien beter rekening houden met de reële behoeften van doelgroepen (particulier/KMO/groot bedrijf/nonprofit, ...) en toepassingen (OPEX/CAPEX, matuur/immatuur, ...) en specifieke hinderpalen. Dat impliceert o.a. de afbouw en stopzetting van steun naarmate een technologie matuur wordt of naarmate een technologie niet de potentie toont om matuur te worden. Dat is bijzonder belangrijk voor de productie van energie omwille van de kosten van de ondersteuning en om de werking van de energiemarkten te verbeteren. Steunafbouw en de stopzetting van steun hangen o.a. samen met inkomsten uit de markt, de mate van internalisering van externe kosten voor de diverse energiebronnen, de mate dat ze bijdragen aan de energiedoelstellingen en de mate waarin er een gelijk speelveld met andere regio's is.

De impact van nieuwe en gewijzigde instrumenten wordt steeds ex ante onderzocht vanuit een breed duurzaamheidsperspectief dat o.a. kijkt naar de impact op diverse doelgroepen, de competitiviteit, milieu- en ruimtelijke criteria, de verdeling van kosten en baten, de marktintegratie, Ook meer operationele bezorgdheden worden in beschouwing genomen, zoals de voorspelbaarheid, de complexiteit en de systeemkosten.

Het bestaand instrumentarium wordt periodiek en onderbouwd geëvalueerd om het aan te passen aan veranderende omstandigheden en inzichten en om het effectiever en efficiënter maken, zonder evenwel te raken aan aangegane engagementen. Zo lijken o.a. evaluaties nodig van beleidsinstrumenten zoals de (aangepaste) energiepremies, de call groene warmte, het publiek investeringsbeleid en de certificaten systemen. Voor de certificaten systemen worden o.a. diverse pistes bekeken om te werken via jaarlijkse enveloppes met tendering als die de korte termijnklimaat- en energiedoelen kunnen realiseren, de kostenefficiëntie van het systeem verhogen en de doorgroei naar maturiteit en marktintegratie stimuleren. Tegelijkertijd moet de instrumentenmix ter bevordering van hernieuwbare energie rekening houden met sociale en verdelingsaspecten door bv. kansen te blijven geven aan coöperatieve projecten en kleinschalige projecten. We zorgen er echter wel voor dat de burger op de hoogte is van de risico's verbonden aan investeringen in coöperatieve vennootschappen.

6.3. Kosten breder aanrekenen en prijzen juist zetten

Steun en publieke investeringen in het kader van de energietransitie worden niet langer in hoofdzaak via de elektriciteitsfactuur aangerekend; ook andere energiedragers en kanalen worden overwogen om de energietransitie te financieren én om via prijssignalen de energietransitie mee te sturen. Op deze manier wordt de financieringsbasis breder, worden prijssignalen meer gericht én kan het draagvlak voor de transitie vergroten.

Naast de doorrekening van transitiekosten via de elektriciteitsfactuur worden ook andere financieringskanalen overwogen, gezien de energietransitie naar een koolstofarme samenleving meer omvat dan het elektriciteitssysteem. Nieuw energiebeleid moet in de toekomst in de eerste plaats gefinancierd worden vanuit de begroting, eerder dan via de energiefactuur. Dat is ook nodig om het potentieel voor elektrificatie van het energiesysteem niet tegen te werken en om iedereen te laten bijdragen aan de kosten van de energietransitie, ook wie nauwelijks elektriciteit verbruikt of nauwelijks van elektriciteitsnetten gebruik maakt. Bovendien kan ook een aanrekening op andere dragers zorgen voor bijkomende stimulansen voor rationeel energiegebruik, rationeel netbeheer en netgebruik en de overgang naar koolstofarmere energiedragers. Concreet moet onderzocht worden welke alternatieve financieringskanalen het best worden aangeboord

of sturing daarbij gewenst is, ook rekening houdend met prijselasticiteiten en niet-financiële alternatieven om de energietransitie te stimuleren.

In de gevallen waarbij sturing gewenst is, moet uitgeklaard worden welke sturing het meest bijdraagt aan de energietransitie. Sturing kan CO₂-reductie beogen of rationeel energiegebruik, rationeel netgebruik, hernieuwbare energie, flexibiliteit, demand-response, ... die allen van belang zijn voor de energietransitie. Cruciaal is dat eventuele sturing zo eenvoudig mogelijk gebeurt en dat tegengestelde doelen die leiden tot tegengestelde signalen en een inefficiënte sturing, niet gecombineerd worden. Financiering en sturing integreren in één instrument vergt trouwens een bedachtzame aanpak die anticipeert op eventuele gedragsverandering die de financieringsbasis kan eroderen. Bovendien moet de sturing een blijvend effect hebben om gedragsverandering te kunnen uitlokken en te kunnen bestendigen. Om de invulling van de financieringsnoden te garanderen, kan bijvoorbeeld gewerkt worden met een generieke bijdrage op basis van niet-vermijdbaar, efficiënt gedrag dat een stabiele financieringsbasis vormt enerzijds en financiële sturing op vermijdbaar gedrag anderzijds. Ook een stijgend (marginaal) prijssignaal op vermijdbaar gedrag kan de erosie van de financieringsbasis (tijdelijk) helpen compenseren.

Concreet moeten volgende alternatieve financieringspistes buiten de elektriciteitsfactuur nader bekeken worden. Telkens moet hun impact vanuit een breed duurzaamheidsperspectief onderzocht worden.

Een eerste piste is om bij niet-ETS-sectoren andere energiedragers dan elektriciteit (zoals steenkool, stookolie, gas, ...) bv. op basis van hun CO₂-intensiteit als aanrekeningsbasis te gebruiken om de transitie (gedeeltelijk) te financieren en om zo in het kader van een tax shift CO₂-emissiereducties te stimuleren bij actoren die niet onder het Europese emissiehandelssysteem (ETS) vallen. Het organiseren van deze fiscale verschuiving dient te gebeuren in samenspraak met het federale niveau en de andere gewesten en dient de concurrentiepositie van bedrijven in Vlaanderen te vrijwaren in een Europese en internationale context. Daarbij moet de relatie met een verbeterd ETS-systeem, de accijnzen (zakelijk/niet-zakelijk verbruik) en steun voor fossiele brandstoffen bekeken worden. Een betrouwbaar datasysteem zal nodig zijn om een dergelijke aanrekening toe te laten.

Ten tweede moeten ook nieuwe financieringskanalen buiten de energiefacturen onderzocht worden. Zo zijn nieuwe tariefdragers denkbaar die aansturen op een reductie van de gebouwen-, vervoers- en transportgerelateerde CO₂-emissies bv. via indicatoren voor energieprestaties van gebouwen, energiegedrag van gebouwengebruikers, oppervlakte van gebouwen en percelen, het indirect energieverbruik, de ruimtelijke verdichting, de transportbehoefte, het aantal gereden kilometers, de introductie van elektrisch aangedreven toepassingen, etc.

Ten derde moet onderzocht worden hoe een (gedeeltelijke) heroriëntering van bestaande financieringskanalen en -stromen, bv. de personenbelasting, de verkeersbelasting, de onroerende voorheffing, de veilinginkomsten voor CO₂-rechten, ... de transitie naar een koolstofarme samenleving kan ondersteunen. Een brede aanpak is dus nodig en een goede samenhang met andere instrumenten, ook op andere beleidsniveaus (bv. accijnzen) en beleidsdomeinen.

Ten vierde moeten meer mogelijkheden bekeken worden die burgers toelaten om hun spaargeld te investeren in duurzame energieprojecten. Participatie van burgers kan namelijk de financiering van de transitie vergemakkelijken, de betrokkenheid bij de lokale energieprojecten en het draagvlak voor de transitie vergroten en de baten van de energietransitie meer laten terugvloeien naar de gebruikers. We zorgen er echter wel voor dat de burger op de hoogte is van de risico's verbonden aan investeringen in coöperatieve vennootschappen.

Verder staat de financiering en sturing via de elektriciteitsfactuur ter discussie, met o.a. de vraag welke kosten via welke componenten aan wie doorgerekend worden volgens welke criteria en welke sturing hiermee al dan niet beoogd wordt. Op korte termijn moet o.a. het debat gevoerd worden over de (alternatieve) financiering van de openbare dienstverplichtingen (cf. supra) en de wijze van aanrekening, met o.a. de suggestie om de openbare dienstverplichtingen en de netkosten afzonderlijk aan te rekenen of deels op te nemen in de begroting. Ook het debat over de instelling van een eventueel capaciteitstarief en haar modaliteiten moet onderbouwd verder gezet worden. Daarbij moet de relatie met andere beleidsdoelstellingen zoals de uitbouw van een slim net met meer integratie van hernieuwbare energie en vraagbeheer en met de uitrol van digitale meters uitgeklaard worden.

6.4. Energiefacturen bewaken

De maatschappelijke draagbaarheid en de betaalbaarheid van de energietransitie moeten actief bewaakt worden, om de koopkracht van de gezinnen te vrijwaren met bijzondere aandacht voor kwetsbare gezinnen en om de competitiviteit van bedrijven te beschermen.

De maatschappelijke draagbaarheid van de energietransitie en de betaalbaarheid voor alle groepen in de samenleving zijn belangrijke criteria bij de invulling van de Vlaamse klimaat- en energiestrategie, bij de keuze van het transitiepad, maatregelen en instrumenten en bij de verdeling van kosten en baten. Data zijn nodig om de financiële, sociaaleconomische, ruimtelijke, milieu- en andere impacten van keuzes beter te kunnen inschatten en te kunnen bewaken. Tegelijkertijd zijn inspanningen cruciaal om kwetsbare gezinnen, sectoren en bedrijven te begeleiden en te ondersteunen in de transitie naar een koolstofarmere samenleving. Ook moet Europa inzetten op een gecoördineerde strategie die leidt tot een redelijke bijdrage van alle actoren (betaalbaar voor de gezinnen en competitief voor de bedrijven) en lidstaten aan de kosten van de beoogde energietransitie.

Voor gezinnen wordt energiearmoede de komende jaren daarom nog meer aan de bron aangepakt. We moeten daarom de totale energiekost trachten te verlagen, de energieprestatie van woningen te verbeteren en oplossingen te zoeken voor personen met een structureel laag inkomen. Dat is noodzakelijk in de strijd tegen (energie)armoede en klimaatverandering en biedt hefboomen voor lokale sociaaleconomische activiteiten enerzijds en voor de verbetering van het welzijn en de gezondheid anderzijds. We blijven inzetten op de financiering van die sociale woningen, de renovatie van woningen voor kwetsbare groepen te stimuleren en daarbij de ondersteuning voldoende hoog te houden zodat die kan overtuigen om te investeren, door bv. randinvesteringen (onderdak, buitenbepreistering, ...) mee te ondersteunen.

Terwijl volop ingezet wordt op een beter uitgebouwde preventieve (energie)armoedeaanpak, wordt het curatief energiearmoedebeleid doeltreffender, efficiënter, minder stigmatiserend. Diverse mogelijkheden worden daarbij bekeken zoals

o.a. pay-as-you-go-systemen via internet, smartphone apps en digitale meters, een andere marktorganisatie, etc. Rekening houdend met de digitale kloof: zullen andere kanalen dan digitale blijvend moeten aangewend worden om mensen in armoede te bereiken. Hiervoor worden voldoende middelen voorzien. De afbakening van de doelgroepen wordt geoptimaliseerd en geharmoniseerd tussen het sociaal energie- en huisvestingsbeleid. Verder wordt sterk ingezet op een ontzorgende strategie die andere hinderpalen voor (energie)renovaties bij kwetsbare groepen aanpakt en die integraal maatwerk voorziet dat inspeelt op budget- en woonproblemen. Daarbij wordt gegarandeerd dat ontzorging structureel goed georganiseerd en gefinancierd wordt en dat lokale besturen hierin een cruciale rol spelen, waar mogelijk samen met andere actoren zoals energiecoöperaties (met sociaal oogmerk).

Een samenwerkingsverband tussen federale en regionale regulatoren wordt opgezet om een permanent monitoringsysteem te ontwikkelen dat voor de diverse types industriële bedrijven de totale energiekosten opvolgt voor de diverse energiedragers en de diverse componenten (commodities, nettarieven, heffingen en eventuele kortingen of compensaties) in de verschillende gewesten ten opzichte van de belangrijkste handelspartners. Regelmatig wordt er ook gerapporteerd over de impact van de energiekosten op de competitiviteit van diverse sectoren, over de evoluties in de aankoop- en zelfproductiestrategieën van industriële verbruikers, over de mogelijkheden (ook in internationaal perspectief) om via bv. energie-efficiëntie en innovatie de competitiviteit te verbeteren, over de elementen die de competitiviteit van specifieke gebruikers versterken of in gevaar (dreigen te) brengen en hun delocalisatie in de hand kunnen werken en over voorstellen voor versterking of correctie op verschillende beleidsniveaus. Waar nodig, worden ook daadwerkelijk maatregelen genomen om de concurrentiepositie van de bedrijven te vrijwaren (o.a. in het kader van de zgn. 'energienorm') – in samenspraak tussen de verschillende beleidsniveaus en met betrokkenheid van de relevante stakeholders. De genomen maatregelen worden periodiek geëvalueerd en daarbij wordt ook de impact op alle verbruikers en op de transitie zelf bekeken op basis van een volledige en onderbouwde dataset.

Met het oog op een gelijk speelveld voor bedrijven in verschillende regio's wordt er ook vanuit Vlaanderen actief gepleit voor een geharmoniseerde Europese en internationale energietransitiestrategie inzake de internalisering van de CO₂-kosten die producenten én consumenten voldoende aanspoort om meer duurzame keuzes te maken. Meer algemeen moet een Europese gecoördineerde aanpak zorgen voor een reëel Europees level playing field op het vlak van de kosten voor bedrijven. Tot slot wordt nagedacht over bijkomende manieren om sectoren en bedrijven o.a. via innovatie verder te begeleiden en te ondersteunen in de transitie naar een koolstofarme samenleving en om zo hun competitiviteit te vrijwaren of te verbeteren.

7. Governance

7.1. Algemene uitgangspunten

Een goede governance van een transitieproces vereist in eerste instantie een heldere langetermijnvisie die het einddoel duidelijk weergeeft. Het louter vastleggen van een duidelijke langetermijnvisie voor ons energiesysteem volstaat niet. Deze langetermijnvisie moet ook effectief tot uitvoering worden gebracht.

De energietransitie zal een ingrijpend veranderingsproces vergen, doorheen gans de maatschappij (huishoudens, bedrijven, infrastructuren...). Om de energietransitie te laten lukken, is daarom een efficiënte organisatiestructuur nodig. Deze governancestructuur legt vast op welke manier de verschillende beleidsniveaus en stakeholders verder overleg zullen plegen om de langetermijnvisie te concretiseren en zullen samenwerken. Deze governancestructuur bepaalt de samenwerkingsverbanden tussen de betrokkenen, de uiteindelijke invulling en dus het succes van de transitie.

Een gerichte governanceaanpak vereist een regelmatige en efficiënte monitoring. De nodige data moeten worden verzameld die toelaten om de voortgang in de verschillende pijlers van de energietransitie op te volgen. Er wordt ook een onderzoeksagenda vastgelegd die zal zorgen voor wetenschappelijke onderbouwing. Tussentijdse evaluatiemomenten zorgen ervoor dat tijdig kan worden bijgestuurd.

De governancestructuur moet continuïteit bieden en erop gericht zijn om verschillende legislaturen te kunnen meegaan tot de volledige realisatie. De rol van de overheid en haar positie ten opzichte van de markspelers moet duidelijk zijn. De energietransitie vereist een consistent en stabiel beleidskader, waarbij de overheid zich manifesteert als een betrouwbare partner. Het verzekeren van continuïteit is noodzakelijk om de nodige investeringen te genereren. Dit impliceert geen strak, maar een flexibel regelgevend kader dat ruimte laat voor experimenten en regelluwe zones.

De energietransitie kan niet enkel worden getrokken door de overheid en de energiesector. Het gaat om een systeemtransitie wat betekent dat ook de inzet en het engagement van burgers en bedrijven nodig is om deze transitie tot een goed einde te kunnen brengen. Samenwerking en co-creatie met de verschillende stakeholders moet hierbij centraal staan. Samenwerkingsverbanden tussen overheden en investeerders en/of verenigingen van burgers zorgen ervoor dat de energietransitie via lokale projecten van onderuit gestalte en dynamiek krijgt. Door het bundelen van kennis, middelen en expertise kunnen de diverse uitdagingen beter en doelgerichter worden aangepakt. Door samenwerking kan informatie ook sneller worden uitgewisseld en wordt overlapping/dubbelwerk vermeden.

De realisatie van de energievisie zal in belangrijke mate worden bepaald door het beleidskader op EU-niveau. Een efficiënte governance van de Vlaamse en Belgische energievisie is dus afhankelijk van een sterke afstemming tussen de Vlaamse en Europese beleidskaders.

Voor een succesvolle energietransitie is ook een versterkte samenwerking tussen het federale beleidsniveau en de gewesten nodig. België werd in februari 2017 nog in een rapport van de EU gewezen op een te beperkte samenwerking op vlak van het energiebeleid. Er ontbreekt o.a. een gezamenlijk, stabiel regelgevend kader voor het aantrekken van investeringen. Dit ligt volgens de Europese Commissie mee aan de basis

van het tekort aan investeringen in energieproductie in België. Een interfederale energievisie moet hieraan tegemoetkomen.

Er is niet alleen een versterkte samenwerking nodig tussen de overheden, maar tevens tussen de verschillende beleidsvelden binnen de diverse overheden. De realisatie van de langetermijnvisie is een transversale beleidsuitdaging. Een duidelijk afsprakenkader onder de vorm van een energiepact moet ervoor zorgen dat elk bestuursniveau binnen zijn bevoegdhedenpakket de gepaste maatregelen kan nemen om de vastgelegde doelstellingen te bereiken.

Er is al een sterke lokale dynamiek die is gegroeid vanuit het engagement van de lokale besturen (provincies, steden en gemeenten) in het kader van het Burgemeesterconvenant. Dit toont aan dat de betrokkenheid van de burgers latent aanwezig is en er nog heel wat bijkomend potentieel is op dat vlak. Door participatie van burgers en bedrijven in transitieprojecten verder te faciliteren, verhoogt de betrokkenheid bij de energietransitie en ontstaat een gedeeld eigenaarschap. Het lokale beleidsniveau is het geschikte niveau om de betrokkenheid en het eigenaarschap met betrekking tot de energietransitie bij burgers en bedrijven te versterken via een open dialoog en gerichte initiatieven.

Tot slot moeten alle partijen ook duidelijk en objectief geïnformeerd worden. Er bestaat al grotendeels consensus over het langetermijndoel (een koolstofarme samenleving met een energievoorziening die betaalbaar, betrouwbaar en veilig is), maar er bestaan nog verschillende visies over het meest geschikte transitiepad en de bijhorende te nemen maatregelen. Door op een open en bevattelijke manier te communiceren over de noodzaak van de energietransitie, ontstaat een groter begrip en een verhoogde betrokkenheid.

Ook over de reeds geboekte vooruitgang moet transparant gecommuniceerd worden. Door op een visueel aantrekkelijke manier goed praktijkvoorbeelden te communiceren, wordt een positieve boodschap uitgedragen, die zorgt voor goesting in het geschetste toekomstbeeld en een blijvende dynamiek bij alle partijen.

7.2. Huidige afstemmings- en samenwerkingsmechanismen

Het overleg omtrent het EU-beleidskader verloopt via de permanente vertegenwoordiging en raads werkgroepen. Tegen eind 2017 zal een governancestructuur aangaande de nationale energie- en klimaatplannen worden vastgelegd. De Europese Commissie maakt een jaarlijkse state of the Energy Union op.

De afstemming tussen de gewesten en de federale overheid over het energiebeleid verloopt via ENOVER, omtrent het klimaatbeleid via de Nationale Klimaatcommissie en de CCIM.

Er is beperkt overleg over het energie- (en ruimer klimaat)beleid tussen het gewestelijk beleidsniveau en de lokale besturen (provincies, steden en gemeenten), maar dit verloopt niet ad hoc.

Regionale samenwerking met buurlanden verloopt op projectbasis, bijvoorbeeld in het kader van de Interreg-programma's.

De consultatie van het middenveld over het energiebeleid verloopt hoofdzakelijk via de SERV en de Minaraad.

7.3. Actiepunten

EU-beleid

- Implementatie van de nieuwe governancestructuur voor het nationaal energie- en klimaatplan die tegen eind 2017 zal worden vastgelegd.

Regionale samenwerking buurlanden

- Consultatie omtrent het energie- en klimaatplan van Nederland, Nordrhein-Westfalen, Luxemburg en Frankrijk.

Federaal beleid

- Governancestructuur in kader van interfederale energievisie

Binnen de Vlaamse overheid

- Visie 2050. Op 25 maart 2016 heeft de Vlaamse Regering de conceptnota 'Visie 2050: een langetermijnstrategie voor Vlaanderen' definitief goedgekeurd. Een van de zeven transitieprioriteiten is 'zorgen voor een energietransitie'. Er wordt een transitieruimte uitgebouwd. De transitieruimtes zijn partnerschappen, platformen (online, offline), leergemeenschappen en experimenteeruimtes die worden opgezet rond de transitieprioriteit. Het doel is om samen tot co-creatie te komen om de transitie waar te maken. Per transitieprioriteit moet een startnota (plan van aanpak) worden opgemaakt, waarin ook de engagementen van alle partners, de timing en de voorziene middelen worden opgenomen. Deze startnota moet worden voorgelegd aan het Voorzitterscollege en de Vlaamse Regering
- Expertengroep/Beleidskader 'Ruimte en Energie' in het kader van het Witboek Beleidsplan Ruimte Vlaanderen (BRV)

Provinciaal beleid

- Coördinerende rol voor lokaal energiebeleid
Bv. opstellen energiekansenkaarten die het potentieel aan hernieuwbare energiebronnen binnen de provincie in kaart brengt. Faciliterende rol om (voor)overleg met alle stakeholders te organiseren voor projecten hernieuwbare energie, om zo betrokkenheid en draagvlak te creëren.

Lokaal beleid

- Versterking lokaal energiebeleid, o.a. via samenwerkingen in het kader van het Burgemeesterconvenant. Bv. Samenwerking VLINTER (= 11 streekintercommunales)/VVSG/VVP/Infrax-Eandis

7.4. Verder verloop van de Stroomversnelling

De voorstelling van de Vlaamse energievisie vormt geen eindpunt voor de werkzaamheden in het kader van 'de Stroomversnelling'. De verschillende partners worden, zoals afgesproken bij de ondertekening van engagementsverklaring, betrokken bij de uitvoering van deze energievisie. Daarom wordt na de zomer van 2017 een proces opgestart waarbij deze energievisie wordt omgezet in eerste actieplannen per thema. De bedoeling is om concrete maatregelen te formuleren die een eerste stap zetten in de bewerkstelling van deze energievisie.

8. Voorstel van beslissing

De Vlaamse Regering hecht haar goedkeuring aan deze conceptnota en de acties die erin vermeld worden. Ze gelast de Vlaamse minister bevoegd voor het energiebeleid om het traject 'Stroomversnelling' verder te zetten en actieplannen op te maken ter uitvoering van deze visie.

Deze conceptnota houdt geen financieel of budgettair engagement in.

De Vlaamse minister van Begroting, Financiën en Energie

Bart TOMMELEIN

Bijlagen:

- 1: Consensustekst Werkgroep Energie-efficiëntie
- 2: Consensustekst Werkgroep Hernieuwbare Energie
- 3: Consensustekst Werkgroep Flexibiliteit
- 4: Consensustekst Werkgroep Financiering
- 5: Consensustekst Werkgroep Governance
- 6: Resultaten Burgerpanel
- 7: Actielijst Vlaamse Energievisie